Prekymečiai – lokalinis krašto suklestėjimo variklis

Elvyra Straševičienė
Lietuvos liaudies buities muziejus

Anotacija. Straipsnyje apžvelgiamos Griškabūdžio miestelio aikštės (*rinkos*) susiformavimo ypatumai, analizuojama XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės turgaus prekyba, aprašomi stacionarūs ir kilnojami turgavietės įrenginiai, turgaus prekės, pardavėjų ir pirkėjų įpročiai bei prekybos papročiai.

Tikslas ir uždaviniai – išanalizuoti Griškabūdžio turgaus aikštės atsiradimo priežastis bei formavimosi raidą ir atskleisti turgavietės funkcionavimo erdvę XIX a. pabaigoje–XX a. pirmojoje pusėje. Uždaviniai: išanalizuoti XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės turgaus prekybą, stacionarius ir kilnojamus turgaus įrenginius, turgaus prekes, pardavėjų ir pirkėjų įpročius bei prekybos papročius.

Objektas – miestelio aikštė.

Metodai – analitinis, istorinis lyginamasis.

Duomenys – vietos gyventojų pasakojimai, tarpukario dokumentai, leidiniai.

Pagrindiniai žodžiai – prekymetis (*jomarkas*), aikštė (*rinka*), prekė, prekeivis.

Straipsnyje atkuriama Griškabūdžio turgaus aikštės (*rinkos*) panorama, analizuojamos aikštės atsiradimo prielaidos, struktūra ir statiniai, turgaus prekybininkai ir pirkėjai, prekės ir prekybos įpročiai. Prekybos požiūriu Griškabūdis nėra eilinis Lietuvos miestelis. Tūlą žinovą sudomins mintis, kodėl mažame miestelyje, kur nėra nei gausios inteligentijos, nei plataus žydų prekybininkų rato (prieš Antrąjį pasaulinį karą miestelyje priskaičiuota 15 žydų šeimų), vyko didžiuliai prekymečiai, pūpsojo naujosios sodybos, laukų platybėse ganėsi kaimenės galvijų, ošė platūs javų laukai? Kodėl čia nebuvo įprastinių Lietuvai turgų, o prekymečiai buvo dideli ir gausūs? Kodėl čia žmonės gyveno, įveikdami ne tik būdingą visai Lietuvai lietų ir žiemos speigus, bet ir pašaliečiui sunkiai išbrendamus, sunkiai praeinamus kelius? Atsakyti į šiuos tyrimo metu iškilusius klausimus padėjo vyresnio amžiaus griškabūdiečiai, šiek tiek archyviniai dokumentai bei amžininkų užrašyti prisiminimai. Detalesnė informacija saugoma Lietuvos liaudies buities muziejaus archyve.

Plačiau apie Griškabūdžio kraštą domėtasi 1990–2006 m. Apklausti 28 krašto gyventojai, sumanūs ir geri pasakoriai, puikūs savo krašto žinovai.

Apie tarpukario laikų prekybą miestelio aikštėje pasakojo griškabūdietės pirkėjos Bronė Lepeškienė (gim. 1914 m.), Elena Ruzgienė (gim. 1921 m.), Ona Procutienė (gim. 1905 m.); prekymečių prekeiviai ūkininkai, Bliuviškių kaimo gyventojai, Bronius Strimaitis (gim. 1920 m.), Salomėja Vasaitienė (gim. 1915 m.), Kazimiera Buragienė (gim. 1906 m.) ir Konstancija Buragienė (gim. 1919 m.); Degutinės kaimo valstiečiai Julija Blionskienė (gim. 1918 m.), Jonas Stalioraitis (gim. 1919 m.), Valė Bendoraitienė (gim. 1913 m.), Antanas Bliuvas (gim. 1910 m.); Patašinės

* Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2011 03 08, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2011 06 08, pirmą kartą paskelbtas 2011 01 31 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799, visatekstėje svetainėje www.llt.lt.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

kaimo pasakoriai Feliksas Girdauskas (gim. 1913 m.), Zenonas Grybauskas (gim. 1914 m.), Antanina Valatkienė (gim. 1907 m.); Vyžpinių kaimo ūkininkai Marijona Pušinaitienė (gim. 1919 m.), Juozas Blazgys (gim. 1911 m.), Albina Žemaitienė (gim. 1912 m.); Rygiškių kaimo šviesuoliai Vitas Jablonskis (gim. 1910 m.) ir Eugenija Laurinaitienė (gim. 1914 m.). Lankydamasi šiandieniniame Griškabūdžio krašte stengiausi pakalbinti bent po vieną iš įvairių kaimų garbaus amžiaus sulaukusį žmogų ir sužinoti, kokiais keliais jie važiavo į Griškabūdį, kokias prekes vežė ar nešė parduoti, kaip sekėsi prekyba, ką sėjo laukuose, kokius gyvulius augino. Apie tai kalbėjo Juozas Vincas Kuraitis (gim. 1926 m. Gyviškių k.), Adelė Karnauskienė (gim. 1910 m. Kermuškalnio k.), Vitas Endriukaitis (gim. 1918 m. Leliokiškės k.), Jonas Kardauskas (gim. 1918 m. Paluobių k.), Bronius Rudaitis (gim. 1908 m. Patamošupių k.), Klemensas Juodišius (gim. 1915 m. Nemirų k.), Valentinas Ruzgus (gim. 1920 m. Šilgalių k.), Bronius Vaičaitis (gim. 1917 m. Zygmantų k.).

Turgavietės atsiradimas. Kraštietis istorikas, kunigas, filosofijos ir mokslų daktaras (1904) Jonas Totoraitis (1872, Bliuviškiai–1941, Bliuviškiai) teigia, jog XVII a. viduryje vietovė, kurioje įsikūrė Griškabūdis, buvo apaugusi miškais, beveik negyvenama, nutolusi nuo pagrindinių kelių.[1] Išties Griškabūdžio kaimas pirmą kartą minimas apie 1697–1701 metus. XVIII a. pradžioje kaime gyveno apie 20 šeimų, veikė dvaro smuklė (*karčiama*). Smuklę nuomojo 16 asmenų žydų šeima. 1742–1744 m. kaimo gale pastatyta pirmoji bažnyčia.[2]

1765 m. Griškabūdis pirmą kartą įvardytas miesteliu.[3] Lietuvos–Lenkijos valstybės žlugimo išvakarėse pastatyta nauja bažnyčia ir varpinė (1792–1796).[4] Įdomu tai, jog antroji bažnyčia statyta taip pat kaimo gale, senosios bažnyčios vietoje, ir įėjimas į bažnyčią suprojektuotas ne nuo kaimo pusės, o nuo tuo metu jau egzistavusio svarbiausio vietovei Šakių kelio. Tai ne tik įdomus, bet ir opus vietovei klausimas, savaime vedantis į išsamią turgavietės tyrimo analizę.

Lietuvos MA narys korespondentas (1996), habilituotas mokslų daktaras (1994), architektas Algimantas Miškinis, tyrinėjęs ir aprašęs Griškabūdžio miestelio aikštės formavimosi raidą, teigia:

„Turgaus aikštė kelių sankryžoje tuo laiku nesusidarė (kalbama apie XVIII a. pabaigą. – E. S.). *Manoma, kad aikštė atsirado XIX a. viduryje, po 1840 m. gaisro centre, per kurį sudegė klebonija, mokykla, buvęs karmelitų vienuolyno pastatas.“*[5]

Straipsnyje autorius pateikia miestelio susidarymo[6] ir aikštės formavimosi[7] schemas.

Tikėtina, kad mintį apie aikštės susiformavimą XIX a. viduryje autoriui padiktavo sparčiai išaugęs miestelio gyventojų skaičius (1827 m. – 269; 1880 m. – 414; 1897 m. – 621)[8] bei naujoji

[1] Totoraitis J. *Sūduvos Suvalkijos istorija*, Kaunas, 1938, t. 1, p. 220.
[2] Šaltiniai nurodo skirtingą bažnyčios statybos laiką: 1742 m. (*LE*, t. 9, p. 671); 1743 m. (*Słownik geograficzny*, t. 2, p. 885); 1744 m. (Polujanski A. *Wedrowski po gubernii Augustowskiej*, Warszawa, S.n., 1859, p. 372); 1742 ir 1744 m. (Totoraitis J. *Sūduvos Suvalkijos istorija*, t. 1, p. 644; 230).
[3] *CVIA, SA* – 3810, l. 175.
[4] *LE*, t. 9, p. 671; Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, t. 3, p. 344.
[5] *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai*, Vilnius, 1979, t. 3, p. 50.
[6] *Ten pat*, p. 49; 52.
[7] *Ten pat*, p. 57.
[8] *VLE*, Vilnius, 2005, t. 7, p. 185.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

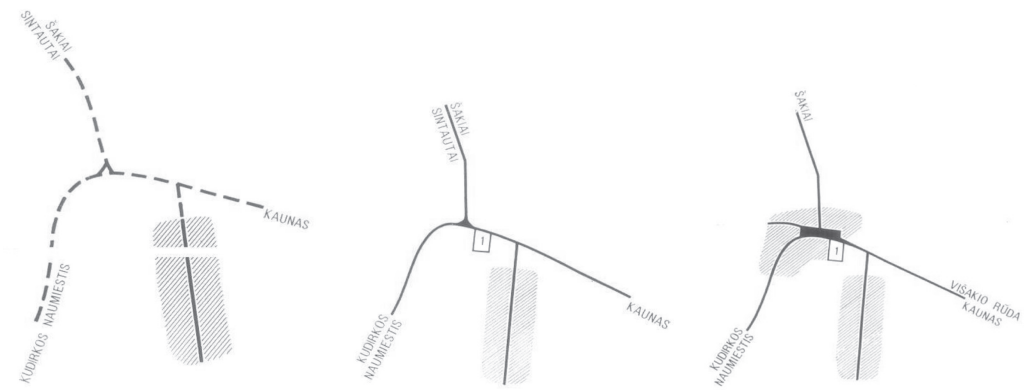

Miestelio susiformavimo schema: 1. Senasis kaimas, XVIII a. pradžia (brūkšnine linija pažymėti vėliau susidarę keliai); 2. Senasis kaimas ir senoji bažnyčia (1), keliai, XVIII a. vidurys; 3. Miestelis, bažnyčia (naujoji statyta senosios vietoje) ir senasis kaimas, XIX a. II pusė

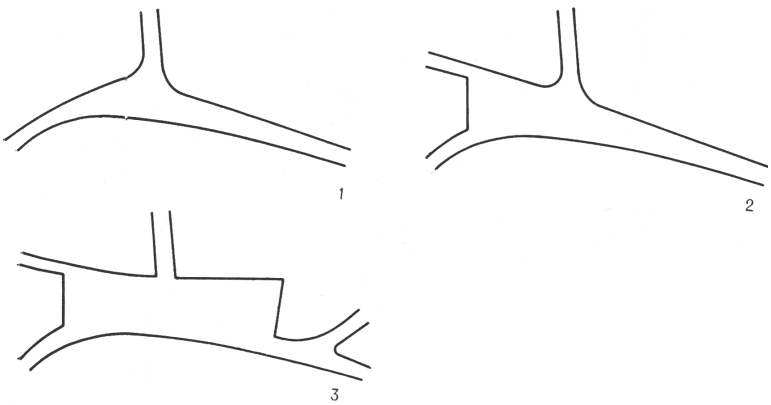

Aikštės susiformavimo schema: 1. XVIII a. pabaigos kelių sankryža; 2. XIX a. vidurio aikštė; 3. XIX a. pabaigos aikštė

kelio linija, sujungusi Griškabūdį su Lekėčiais. Tačiau, giliau pažvelgus į istorinę krašto sanklodą ir aukščiau minėtas nuostatas, verta suabejoti, ar išties miestelio aikštė susiformavo tik XIX a. viduryje po 1840 m. gaisro. Peršasi kita prielaida – miestelio plėtrą turėjo lemti turgavietės atsiradimas ir prekybos plėtotė, o ne atvirkščiai. Turgavietė turėjo atsirasti anksčiau, nei išaugo miestelis, tuo labiau – ne po 1840 m. gaisro. Manyčiau, kad turgaus aikštės atsiradimą ir miestelio *„persimetimą į anapus kelio“* lėmė šie konkretūs veiksniai:

1. Spartus XVIII a. girių iškirtimas ir dirbamos žemės plotų pagausėjimas. *Sengirių* gyventojai ir ateiviai, iškirsdami miškus ir įdirbdami naujus žemės plotus, gan greitai tapo derlingų laukų savininkais, užauginančiais gausų javų derlių, stambias gyvulių bandas ir arklių kaimenes. Likusias nuo šeimos poreikio gėrybes reikėjo parduoti, ir ne bet kur, o savo krašto centre. Tokio centro užuomazga jau buvo – tai senasis Griškabūdžio kaimas ir pradėjęs kurtis naujasis miestelis.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

2. Krašto politiniai pokyčiai. 1795 m. Sūduva buvo prijungta prie Prūsijos, kuri darė didžiulę įtaką krašto ekonominiam pakilimui, – gan greitai įsivyravo prūsiška tvarka, išplito prūsiški papročiai.

3. Nauji keliai. Susidariusi kelių sankryža ir bažnyčia, orientuota į tą sankryžą, tapo naujojo Griškabūdžio, besidriekiančio pagal šiuos kelius, kūrimosi stimulu. Sankryžoje susidariusi aikštė tapo turgaus aikšte. Smuklės, bažnyčios ir kelių tarpusavio padėtis lėmė turgavietės formą. Susiformavo nebūdinga Lietuvos miesteliams netaisyklingo keturkampio formos aikštė, kurią aiškiai matome, sujungę bažnyčios, smuklės ir kelių sankryžos taškus. Aikštė turėjo įsiterpti tarp kelių ir nusidriekti ligi pat smuklės.

Analizuodamas miestelio plėtrą, A. Miškinis pastebi:

„1905 m. kaimu vadintame Griškabūdyje gyveno 621 žmogus. Tarp jų buvo 65 žydai prekybininkai, o tai rodo buvus šį miestelį aiškiai agrarinį. Nepaisant to ir atsižvelgiant į retesnį prekybos centrų tinklą Sūduvoje bei didesnį Griškabūdžio atstumą nuo gretimų miestų ir miestelių, prekybinė veikla jame buvo gana aktyvi.“[9]

Veikiausiai prekybinę Griškabūdžio veiklą lėmė ne didesni atstumai nuo gretimų miestų ir miestelių, o krašto ekonominė padėtis. Prūsijos valdžia įvairiomis priemonėmis žadino lietuvių valstiečių darbštumą: skyrė premijas už gerą ūkininkavimą, naujų veislių vaismedžių ir vaiskrūmių sodinimą, sodų užveisimą, naujų ariamų plotų panaudojimą.

Skatino naują sėjomainą bei technikos panaudojimą (skatinta javus pjauti dalgiais, o pjautuvus drausta naudoti), ragino daugiau sėti rugių ir kviečių, sodinti bulvių, plėtoti bitininkystę ir diegti naujoviškas bitininkavimo tradicijas.

„Valstiečiai čia buvo vadinami karališkais, tad baudžiavą turėjo labai lengvą ir nuo tos pačios jau seniai paliuosuoti, ...čia jau nuo seniai gerai gyvena ir mėgsta leisti moksluosna savo vaikus. Iš Griškabūdžio ir Naumiesčio parapijų dar šiandien yra gyvų po kokios 60 kunigų ir nemaža šiaip inteligentų.“[10]

Sūduvos krašto išeivė rašytoja P. Orintaitė, prisimindama gimtinę, rašė:

„…ūkininkai darbštūs ir pajėgūs, bet saikingi: pėdos į risčią neplaka. Viskas eina palengva, apdairiai… kaimenės stambios, arkliai įšerti. …dirvos nešė apatų derlių.“[11]

Apibendrintais 1923 m. surašymo duomenimis, *„1923 m. miestelyje buvo 70 sodybų su 778 gyventojais. Įskaičius aplinkinius kaimus, valsčiuje gyveno 909 gyventojai, vyko dideli turgūs ir prekymečiai, veikė 5 didelės ir keletas mažų parduotuvėlių.“*[12]

[9] *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai,* Vilnius, 1979, t. 3, p. 50.

[10] Totoraitis J. *Zanavykų istorija,* Marijampolė, 1929, p. 99.

[11] Orintaitė P. Paaukotas gyvenimas, *Draugas*, 1980 m. gruodžio 13 d.

[12] *Zanavykija,* Čikaga, 1979, t. 2, p. 200. (Citatų kalba straipsnyje netaisyta. *Kalbos red. pastaba*).

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

Kai kurie šaltiniai prie minėtų skaičių prideda ir kaimą, pavadintą Naujuoju Griškabūdžiu (G. Naujasis), turėjusį 17 ūkių su 130 gyventojų.[13]

Dauguma Lietuvos miestų ir kai kurie miesteliai greta įprastinės turgavietės turėjo atskiras arklių ir galvijų turgavietes. Zanavykų (Užnovijos) miesteliai tokių turgaviečių neturėjo. Čia prekymečiai ir turgūs vyko miestelių aikštėse, kur buvo prekiaujama įvairiausiais žemės ūkio produktais, arkliais ir galvijais. Pabrėžtina, kad iki pokario visoje Lietuvoje savaitgaliais turgų nebuvo, nes šeštadienis – šventa diena žydams, sekmadienis – katalikams.

Mena griškabūdiečiai. 1992 m. vasarą kalbinti vyresnio amžiaus griškabūdiečiai patys prisiminė ir iš tėvų buvo girdėję, kad aikštė buvusi gerokai didesnė už šiandieninę ir įsiterpusi tarp trijų pagrindinių miestelio gatvių – Barzdų (gatvė pro kapines), Šakių (kelias pro kultūros namus į Šakius) ir Sodybų, turėjusios taiklų ir liaudišką *Pamazgų* gatvės pavadinimą. Turgaus ir atlaidų dienomis miestelio aikštė virsdavusi didžiule prekyviete, kas lėmė ilgalaikį jos pavadinimą, – lig mūsų dienų aikštė tebevadinama ***rinka.*** Griškabūdžio *rinka* buvusi negrįsta, rudenį ir ankstyvą pavasarį virsdavusi sunkiai išvažiuojama klampyne. *„Molynė ir purvynas. Šliures prisemdavom. Nepasikaišysi sijono, – ik bambos sušlapsi.“*[14] *„Mūsų žemė – tričmolis, plavūnas, bėganti pieska.“*[15] *„Numirėliui vežti kinkydavo keturis arklius. Tiek blogi keliai buv.“*[16] *„Griškabūdis–Naumiestis – trys mylios kelio per molynus ir dumblynus, rudenį ir pavasarį tas kelias beveik neišeinamas.“*[17]

Tiesa, tiek aikštė, tiek prieigos į ją ir kaimo keliai buvo tvarkomi. Savivaldybės nurodymu miestelio gyventojai kiekvieną rudenį privalėjo aikštėn atvežti keletą vežimų žvyro ar smėlio, išlyginti susidariusias provėžas. Tačiau tai neilgam gelbėdavo – pavasarį dirva vėl pažliugdavo, o vasarą išdžiūvęs ir sumišęs su moliu smulkus smėlis kilo dulkių debesimis.

1931 m. Lietuvos Respublikos apskričių įstatymu „Dėl miestelių gatvių ir kaimo kelių tvarkymo“ bei vietos savivaldybių įstatymu[19] miestelio gatves ir kaimo kelius tvarkė patys valsčiaus gyventojai. Kiekviena šeima privalėjo jai skirtoje kelio atkarpoje, vadintoje *taisiumi*, abipus kelio iškasti ir kasmet pagilinti bei išlyginti griovius, o kelią išpilti žvyru ar smėliu ir išlyginti. Valsčiaus valdžia samdė tik kelių prižiūrėtoją, kurio pareiga buvo prižiūrėti, ar laiku ir kokybiškai sutvarkytos gatvės ir keliai. Prižiūrėtojas, radęs netinkamai prižiūrimą kelio ruožą, labai pykdavo ir vis mėgdavo kartoti: *„Kaip duosiu, tai tu pagal kreidą ir alupką griovius nukasi.“*[20] Tačiau gamta turėjo savus dėsnius.

Po Pirmojo pasaulinio karo pietiniame Griškabūdžio aikštės pakraštyje, išilgai palei šventorių, buvo iškastas vandeniui nubėgti griovys ir nutiestas pjautinėmis lentomis grįstas šaligatvis, kurio atšaka ėjo ir klebonijos bei klebono sodo pakraščiu. Takas pro šventoriaus vartelius nuo šaligatvio iki bažnyčios laiptelių buvo išgrįstas kvadratinėmis cementinėmis plytelėmis. Pokariu, įgyvendinant 1962 m. sudarytą miestelio išplanavimo

[13] *Lietuviškoji enciklopedija,* Kaunas, 1941, t. 9, p. 672.
[14] Albina Žemaitienė, gim. 1912 m. Vyžpinių k.
[15] Elena Ruzgienė, gim. 1921 m. Griškabūdyje.
[16] Juozas Vincas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.
[17] Totoraitis J. *Zanavykų istorija,* Marijampolė, 1929, p. 96.
[18] *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai,* Vilnius, 1979, t. 3, p. 53.
[19] Vietos savivaldybių įstatymas, *Vyriausybės žinios,* 1931 m. gegužės 2 d., Nr. 356.
[20] Juozas Vincas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

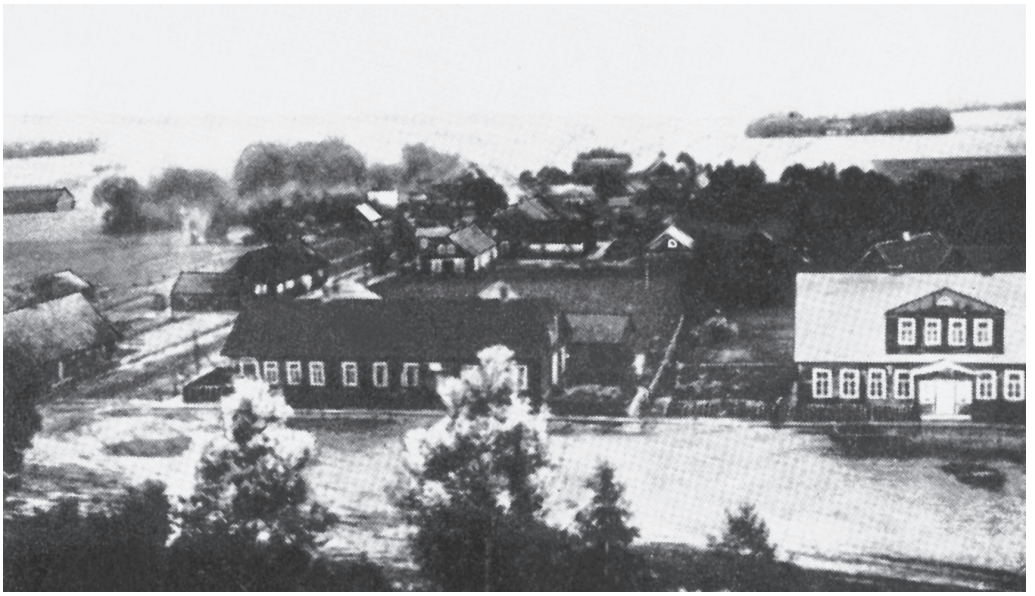

Aikštė. Kairėje – prekybininkų, dešinėje – parapijos namai. Apie 1930 m.[18]

ir užstatymo projektą, aikštės forma pakito – dalis aikštės buvo paversta skveru ir užsodinta medžiais, likusi dalis ir pagrindinės miestelio gatvės – išasfaltuotos.

Įrenginiai turgavietėje. Lietuvoje žinomi dvejopi turgaus įrenginiai – stacionarieji ir kilnojamieji. Stacionariuosius įrengdavo savivaldybės savo pastangomis ir lėšomis. Tai dengti ar atviri prekystaliai, barjerai (*bumai*) arkliams bei galvijams pririšti, šuliniai. Jei turgaus aikštė sutapdavo su miestelio aikšte, tai turgavietėje dažniausiai stovėdavo ir monumentalieji statiniai – paminklai ir stiebai vėliavai pakelti. Griškabūdžio miestelio aikštėje-turgavietėje prekystalių nebuvo, tačiau buvo įrengti barjerai arkliams ir gyvuliams pririšti. Barjerai – tai nužievinti medžio stulpai (*sparai*), įkasti kas du metrai į žemę. Virš stulpų buvo uždėtas bei pritvirtintas ilgas ir storas nužievinto medžio rąstas (*bumas, štyvas*). Aikštėje buvo įprastinis Lietuvos miesteliams šulinys, stovėjo stiebas vėliavai pakelti. Griškabūdiečių teigimu (ir nuotraukoje matyti), barjerai stovėjo aikštės pakraštyje, *„nuo sodo pusės, rinkos kryptimi“*.[21] Beje, pirma buvo įrengti aukštieji barjerai arkliams pririšti, vėliau – žemesni barjerai į turgų atvestoms karvėms pririšti.

Miestelio šulinys iškastas 1900 m. Rentinys medinis, storų, keturkampiu tašytų rąstų. Šulinio gylis buvo apie 15–20 metrų, bet vandens jame mažai tebuvo. *„Katei lig kelių. Smetonos metais šulinį pragręžė, įrengė pompą*, pastatė rentinį ir stogelį virš jo. Vanduo per kraštus bėgo.“*[22] Šuliniu naudojosi prekeiviai ir aplinkinių gatvių gyventojai.

Stiebas vėliavai pakelti nieko bendra su turgumi neturėjo. Vėliava buvo keliama švenčių metu, o *prekymečiai* valstybinių švenčių metu nevyko.

Kilnojamiesiems turgaus įrenginiams priskirtini atsineštiniai prekybos reikmenys: įvairaus tipo palapinės, vežimai, staliukai ir kėdutės (*taburetės*), patiesalai ant žemės. Visa tai atsiveždavo

[21] Albina Žemaitienė, gim. 1912 m. Vyžpinių k.

* *Pompa* – vandens siurblys. *Pompą* kraštiečiai dar vadina *pliumpium*.

[22] Bronius Strimaitis, gim. 1920 m. Bliuviškių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

Miestelio aikštė. Dešinėje matomi bumai. XX a. IV dešimtmetis[23]

ar atsinešdavo ir pasistatydavo patys prekeiviai. Turgui pasibaigus, patys nusigriaudavo, patys išsiveždavo.

Prekymečiai. Kodėl ne turgūs? Kitoms Lietuvos vietovėms įprastinių kassavaitinių turgų Griškabūdyje nebuvo – miestelyje vyko dažni ir dideli prekymečiai, vietos gyventojų, nusiklausius iš vokiečių, vadinti *jomarkais**. Tiesa, 1922 m. apžvalgoje „Ūkininko kalendorius" rašė: *„Vyko turgūs ir 8 prekymečiai"*, tačiau nei griškabūdiečiai mena, nei kiti kalendoriai, skelbę turgus ir prekymečius visai Lietuvai, turgų Griškabūdyje nemini. *„Turgų nebuvo. Griškabūdis garsėjo blogais keliais, gerais arkliais, dideliais alksnynais ir dar didesniais jomarkais."*[24] *„Jomarkai? Panedėly**... O–o–o dideli. Nuo stotelės ik apylinkės – visa bažnyčios aikštė."*[25]

Tad kodėl miestelyje vyko tik *jomarkai*? Priežasties turėtume ieškoti krašto istoriniu, socialiniu-ekonominiu ir geografiniu atžvilgiais.

Istoriniu atžvilgiu. Po 1795 m. Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalijimo Užnemunė atiteko Prūsijai, kurios valdžia ištisą šimtmetį tvarkė ir pertvarkė krašto gyvenimą. Iš dalies buvo panaikinta baudžiava, kaimai išskirstyti vienkiemiais, kiekvienai sodybai (*sėdybai*), jei ji neturėjo nuosavos žemės, neatlyginamai duota po šešis *margus**** valstybinės, bažnytinės ar konfiskuotų dvarų žemės.

Socialiniu-ekonominiu atžvilgiu. Pabrėžtina tai, kad iki XIX a. vidurio veik visi valsčiaus miškai buvo iškirsti ir paversti dirbamos žemės plotais. 1854 m., kaip netekusi savosios galios, buvo panaikinta buvusi Griškabūdžio girininkija. Parapijos naujakuriai tapo iš girių atkovotų derlingų laukų savininkais – *laukininkais*, *laukinykais*, miške likusių Kazlų Rūdos girios gyventojų vadinti *sakuotnugariais ar sakuotbambiais*.

Griškabūdis išaugo: 1827 m. miestelyje gyveno 260, 1897 m. – 688, 1923 m. – 779 gyventojai. Griškabūdžio kraštą gerai pažinojęs prof. J. Totoraitis rašė: *„Parapijiečių yra 800. Dvarų bemaž nėra, tik vieni ūkininkai, turinti ne po maža žemės."*[26]

[23] Totoraitis J. *Zanavykų istorija*, Marijampolė, 1929, p. 98.

* *Jomarkas* – vok. Jahrmarkt.

[24] Feliksas Girdauskas, gim. 1913 m. Patašinės k.

** *Panedėlis, panedėlys* – pirmadienis.

[25] Juozas Vincas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.

*** Margas – Suvalkijoje buvo 0,71 ha.

[26] Totoraitis J. *Zanavykų istorija,* Marijampolė, 1929, p. 96.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

Jau XIX a. pabaigoje miestelį juosiantis žemės masyvas buvo visas apgyvendintas. Miestelio plėtrai trūko laisvų žemių. Galiausiai ir veržtis į miestelį nebuvo tikslo, nes miestelėnai, išskyrus negausią inteligentiją, visa, kas reikalinga kasdienei buičiai, patys užsiaugino, patys pasigamino. Iš kaimynų ar vietos parduotuvėse pirko tik nedidelį būtiniausių prekių kiekį. Perkamoji miestelėnų galia, lėmusi turgaus tipą, buvo pernelyg maža, tad nebuvo prasmės rengti ir plėtoti savaitinius turgus. Pakako *jomarkų*, kuriuose miestelio gyventojai galėjo apsipirkti, o ūkininkai, rečiau atsitraukdami nuo svarbių ūkio darbų, suvežti gausų derlių. Kita vertus, maža miestelėnų perkamoji galia neskatino žydų ir kitų tautybių prekybininkų apsigyventi miestelyje. Susidarė uždaras, spirale besisukantis ratas – gausėjo iš svetur į *jomarkus* atvykstančių pirklių. Jų finansinis pajėgumas supirkti bei išgabenti valstiečių užaugintas gėrybes kėlė ūkininkų pasitikėjimą, o tai buvo paskata vystyti ūkių pajėgumą. Prekymečiuose darbavosi vietos ir iš svetur atvykę supirkėjai-perpardavinėtojai (*kupčiai*).

Perkamosios galios stimuliatorius – pardavimo galia – buvo gan didelė. Ją lėmė žemės derlingumas, ūkininkavimo, paremto sava ir samdoma darbo jėga, sparta ir ūkio racionalizacija. Antai Amerikon nuklydęs vietos ūkininko Jucaičio sūnus Pranas po daugelio metų rašė:

„Tėvas tvarkė ūkį gana pavyzdingai. Sėdavo net tokias „egzotiškas“ žoles, kaip, pvz., gaolianą, seradėlę ir lubinus žaliajai trąšai... Samdydavo gerus darbininkus – berną, merginą ir piemenį, o vasaros darbams – sezoninius darbininkus. Parduodavo bent vieną arklį kasmet (130–150 rublių), daug linų sėmenų, pluošto, šiek tiek kviečių ir rugių (po 3 rublius 25 kapeikas už šėpelį), 50 žąsų (po 2 rub. 50 kap.) ir kt.... už vieną labai didelį jautį gavome 100 rublių – tai buvo vieno berno metinė alga ir tai buvo apie 1910 metus.“*[27]

Ūkių ekonominį lygį skatino ir iš Prūsų žemių atklydusi tradicija neskaldyti, neišdalyti vaikams turėtųjų žemių, neišdraskyti sodybų. Vyriausias sūnus, paveldėjęs tėvoniją, turėjo taip suktis, kad išmaitintų šeimą ir ūkyje likusius tėvus bei *dalis* jaunesniems broliams ir seserims išmokėtų. Norintieji išsilaikyti ūkyje, privalėjo imtis pačių naujoviškiausių technologijų tiek žemdirbystėje, tiek gyvulininkystėje.

Geografiniu atžvilgiu. Didžiulę įtaką krašto ekonominiam suklestėjimui turėjo geležinkelio Kaunas–Kybartai nutiesimas 1852 m. Išaugo Pilviškiai – pagrindinė žemės ūkio gėrybių supirktuvė. O juk 1808 m. Užnemunės miestelių aprašyme jie apibūdinti taip: *„Pilviškiai, valsčiaus miestelis, mažas, turi 350 gyventojų, menkai statytas...“*[28]

Nutiesus geležinkelį, miestelis išaugo, tapo *„brukavotu“*, pagausėjo supirkėjų skaičius, suklestėjo prekyba. Išaugo ir Griškabūdis, įsikūręs pagrindinių Zanavykijos kelių Kudirkos Naumiestis–Kaunas ir Šakiai–Pilviškiai sankryžoje.

Nesant polydžiui, per keletą valandų vienkinkiu vežimu buvo galima pasiekti už 30 km esančią Pilviškių geležinkelio stotį, kur „Lietūkis“ urmu

* *Šėpelis* – vok. Scheffel, svorio matas, mažesnis už pūrą. *Pūras* – ~16 kg.

[27] *Zanavykija,* Čikaga, 1979, t. 2, p. 102.

[28] *Opis Księstwa Warszawskiego z krotkim rysem dziejow Polskich až do naszych Czasow, przez Jerzego Benjamina Flatta,* Poznań, 1809, p. 125.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

supirkdavo valstiečių išaugintas gėrybes ir, supylęs tiesiai į vagonus, gabendavo Prūsijos žemėn. Priešinga kryptimi, netgi per trumpesnį laiką, galėjai pasiekti apskrities centrą – Šakius, kur žemės ūkio produktai buvo brangesni nei Griškabūdžio *jomarke* ar Pilviškių „Lietūkyje“. Pusiaunakčiu pasukęs į rytus per Kazlų Rūdos girias paryčiu pasiekdavai Kauną, kur miesto prieigose ūkininkus pasitikdavo Kauno pirkliai, urmu viską supirkinėję ir mokėję brangiau nei „Lietūkis“ Pilviškiuose. Tiesa, į Kauną kelias ilgesnis, pavargdavo arkliai ir ūkininkai, bet Kaune buvo galima pigiau apsipirkti nei Griškabūdžio parduotuvėse ir po miestą pasidairyti. O vakariniu miestelio pakraščiu vingiavo kelias į Kudirkos Naumiestį, kur perpardavinėtojai į šiaurinę Prūsijos dalį arkliais gabeno supirktąsias gėrybes.

Vienintelis ūkininkams keblumas, išlikęs iki mūsų dienų, buvo rudenį ir pavasarį neišbrendami ir neišvažiuojami krašto keliai. Su pasibaisėjimu kelius mini parapijiečiai, krašto svečiai. O Vincas Kudirka zanavykų keliams ne vieną apsakymą paskyrė:

„Kelio nuo Sintautų iki Šakių yra tik 8 verstai – trumpas kelias, bet kokia ilga ir pavojinga juomi kelionė rudens arba pavasario laike! Kas sykį čia važiavo ir turi važiuoti antrąkart, tas ypatingai į tą kelionę prisitaiso: dievobaimingas eina iš vakaro spaviedonės, atsargus – padaro testamentą, teisus – atsilygina su visais ir t. t., o kiekvienas atsisveikina su šeimyna ir pažįstamais, lyg atsisveikindamas ant amžių. Ne dyvai, nes kiekvienas ti žino, kad ant to kelio sulaužyti vežimą, prigirdyti gyvulius, pačiam prigerti, tapti apverstu, prislėgtu su vežimu, įklampintu į neišroplojamą purvyną, likti pažeistu ir t. t…“[29]

*Apie **jomarką**.* Lietuvoje nuo seno buvo taip sutvarkyta, kad, nepaisant administracinio suskirstymo, aplinkiniuose miesteliuose turgūs ir prekymečiai vyko skirtingomis savaitės dienomis, kad žmonės, vieną dieną prekiavę viename miestelyje, kitą dieną galėtų vykti ir prekiauti gretimame. Antai tiriant 1707 m. spalio 23 d. Meškuičiuose (Šiaulių r.) įvykusias riaušes, buvo konstatuota: *„...pagal valdžios nuostatus turgūs turėjo vykti per tris mylias vienas nuo kito, ir tai ne vieną ir tą pačią dieną...“*[30] Tačiau Sūduvoje, kur buvo aktualu prekiauti ne kasdienės paklausos maisto produktais ir smulkmenomis, o parduoti didžiulį grūdų ir gyvulių kiekį, šios taisyklės nesilaikyta. XX a. pradžios Sūduva garsėjo dažnais ir dideliais prekymečiais:

„Suvalkų gubernijoje prekymečių per daug priviso. Pilviškiuose pagal valdžios nurodymą turėtų būti 6, o esti 11, bet to dar negana, – kiekvienas prekymetis turi po antrininką, atjomarkį, į dvi ar į nedėlią po pirmam jomarkui… Tokiu būdu retas miestas turi mažiau per 12 jomarkų, kiti gi net po 22 per metus.“*[31]

[29] Kudirka V. Pasaka mano pažįstamo apie Naumiesčio paviečio kelius, *Raštai*, Vilnius, 1990, t. 2, p. 510–511.

[30] *CVA, Senieji aktai,* kn. 14499, p. 426–429.

* *Nedėlia* – savaitė.

[31] *Ūkininko kalendorius,* 1904, p. 176–179.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

Pirmaisiais Nepriklausomybės metais šalies turgadieniai dar kartą buvo sutikrinti ir išleistas įsakas „Turgai, prekymečiai ir mugės Lietuvoje“, pagal kurį artimiausi Griškabūdžiui turgūs buvo numatyti taip: pirmadieniais – Sintautuose (pateikėjai turgaus Sintautuose nemini), antradieniais – Kudirkos Naumiestyje, Pilviškiuose ir Šakiuose (kai kurie kalendoriai nurodo ir penktadienius), trečiadieniais – kiek tolimesniuose Lekėčiuose[32]. Savaitgaliais ir šventomis dienomis, kaip minėta, turgų nebūdavo. Griškabūdžiui kasmet buvo leista rengti du mėnesinius (pirmą ir trečią pirmadienį) ir dar aštuonis papildomus prekymečius:

„Pirmą pirmadienį po sausio 19 d., po Užgavėnių, paskutinį pirmadienį prieš pusiaugavėnį, pirmą pirmadienį po balandžio 24 d., po šv. Trejybės, po rugpjūčio 22 d., po rugsėjo 19 d. ir paskutinį pirmadienį prieš šv. Kalėdas.“[33]

Ir taip iki pat karo. „Ūkininko patarėjo kalendorius‘‘ 1930 m. rašė:

„Griškabūdyje: 1) Kas mėnuo pirmą ir trečią pirmadienį; pirmą pirmadienį: 2) po sausio m. 19 d., 3) po Užgavėnių, 4) paskutinį pirmadienį prieš pusiaugavėnį, 5) pirmą pirmadienį po balandžio m. 24 d., 6) po šv. Trejybės, 7) po rugpjūčio m. 22 d., 8) rugsėjo m. 19 d. ir 9) paskutinį pirmadienį prieš Kalėdas.“[34]

Jei prekymetis sutapdavęs su didžiąja valstybine ar religine šventė, prekymetį nukeldavo į pirmadienį po švenčių ir apie tai paskelbdavo prieš dvi savaites prieš tai vykusiame *jomarke.* Skelbė valsčiaus samdytas žmogus J. Petkūnas, vietos gyventojų vadintas *Burmistru*. Jam buvo skirtas mėnesinis atlyginimas už tvarkos palaikymą turgavietėje ir žinių, susijusių su turgumi ir valsčiaus reikalais, skelbimą. *Burmistras* vaikščiojo po turgavietę, nešinas būgneliu, ir, barškindamas jį, garsiai skelbė ateinantį *jomarką*. Pats *Burmistras* apie save mėgdavęs sakyti:

„Barjerus ir gatves taisau, jomarkus užsakau, muitą (turgaus mokestį. – E. S.) *surenku.“*[35]

Didžiųjų *jomarkų* dienomis nešiojosi varinį *skambalą*, kuriuo, esant reikalui, paskambindavo ir, šaukdamas *„Klausykit ramiai, klausykit gražiai, ką senis Petkūnas pasakys“*[36], atkreipdavo važnyčiotojų, sustačiusių vežimus netinkamoje turgavietės vietoje, dėmesį, sukviesdavo pavienius prekeivius valsčiaus žinių pasiklausyti. Garsiakalbių nebuvo, o ir skaityti ne visi mokėjo, tad naujausias žinias išgirsdavo bažnyčioje ar turgavietėje. Parduodamų prekių reklamai prekybininkai samdė Petkūną, kuriam už prekių išgyrimą, primygtinį įpiršimą apsimokėdavo kas puse lito, kas visu litu, o kai kas – karamelinių saldainių sauja.

Prieš didžiąsias šventes, jei ne darbymetis ir keliai nepabjurę, *jomarkan* sueidavo ir suvažiuodavo per du

[32] *Savivaldybė,* 1923, Nr. 3 ir Nr. 4.
[33] *Ūkininko draugas,* 1926; *Ūkininko patarėjas,* 1926.
[34] *Ūkininko patarėjo kalendorius,* 1930, p. 207.
[35] Bronė Lepeškienė, gim. 1914 m. Griškabūdyje.
[36] Bronius Strimaitis, gim. 1920 m. Bliuviškių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

tūkstančius žmonių. Darbymečiu atvažiuodavo apie dešimt vežimų, ateidavo keliasdešimt miestelėnų. *Gyviausi jomarkai* būdavę po šv. Kalėdų ir Naujųjų metų.

Samdiniai, atsiėmę metines algas, ėjo į miestelį, užsukdavo į turgų pažįstamų susitikti, apsipirkti, ateinančių metų samdai apsižvalgyti.

Užvis didžiausias būdavęs Užgavėnių *jomarkas*, vadintas *silkinis* ir garsėjęs silkių gausa. Silkėmis prekiavo žydai. Kaina buvo įvairi: vienas už litą duoda septynias, kitas – aštuonias, trečias – smulkių ar *pageležavusių* – penkiolika silkių. Stambesni ūkininkai gavėnios laikotarpiui silkes pirko statinaitėmis. *„Tėviškėj buvo mada. Sako, žydai terlioja. Nusipirkdavo pusbačkį* silkių. Užteko per žiemą."*[37] Valgė pagardintas sėmenų aliejumi. Krašte auginti vadinamieji *galvūnėliai* – trumpu, šakotu stiebu, stambiomis galvenomis linai, subrandinantys dideles aliejingas sėklas. Saviems reikalams aliejų spausdavo tris kartus per metus – rudenį iš naujojo derliaus, pavasariop ir vasarą. Spaudė Pilviškių aliejinėje, kaskart iš vieno sėmenų maišo. Natūraliomis sąlygomis aliejus greitai apkarsta, tačiau kraštiečiai mokėjo išlaikyti aliejaus šviežumą iki kito spaudimo. Išspaudomis (*kalocium*), suformuotomis keturkampėmis plytomis, gardino penimų kiaulių (*peniklių*) jovalą. Neturtingieji išspaudas, ypač pokariu, suvartodavo maistui.

*Pasirengimas **jomarkui**. Jomarkan* ūkininkai ruošėsi visą laikotarpį (*tarpjomarkį*), trukusį nuo vieno *jomarko* iki kito. Vyrai apžiūrėdavo parduoti vežtinus javus ar gyvulius, susitaisydavo vežimus, pakinktus, pakaustydavo arklius, apžiūrėdavo maišus javams supilti, gūnias arkliams uždengti. Moterys sekė vištų dėslumą – nededančias pjovė maistui ar ruošė parduoti, kruopščiai kaupė kiaušinius, slėgė sūrius, taisė ir valė pasostes, turgaus aprangą (*drapanas*). Į *jomarkus* vyko geresniais nei kasdienai, bet ne išeiginiais drabužiais. Sūduvių turgaus apranga kiek skyrėsi nuo kitų Lietuvos vietovių valstiečių aprangos; čia žmonės gyveno turtingiau ir rengėsi prabangiau. Skyrėsi pirkėjų ir pardavėjų, jaunimo ir vyresnių žmonių apranga.

Pirkėjai į turgų ėjo švariais kasdieniais drabužiais, moterys kartais net mėgdavo pasipuikuoti (bažnyčia ir *jomarkas* buvo bene vienintelė *išeiga*), o ūkininkai žiūrėjo, kad rūbas būtų šiltas ir patogus. Kai kurie valstiečiai į prekymetį *sukardavo* apie dešimties kilometrų kelią, pabjurusį ar dulkantį, užpustytą ar apledėjusį. Tad nenuostabu, kad skyrėsi žiemos ir vasaros, rytmečio ir vidudienio apranga. Vasarą turgaus prekeivės dėvėjo šviesias medvilnines (*perkelines*), ilgomis rankovėmis palaidines. Ankstyvą rytmetį ant palaidinių užsisegdavo *nažutkėlę* ar savo rankų darbo storą nedažytos vilnos susagstomą megztinį.

Žiemą toks megztinis buvo nepakeičiamas apdaras po vatiniu paltu. Moterys segėjo ilgus rauktus ar apačion platėjančius keturpalius vilnonius vienspalvius ar neryškius smulkiai languotus sijonus. Per žiemos speigą segėsi du sijonus – pasijonį ir sijoną. Vasarą sijonai buvę kiek plonesni, neretai pasiūti iš fabrikuose austos medžiagos. Turgaus ir darbymečio sijonų priekinė dalis buvo siaura, tik truputį apačion paplatinta, kad įlipant į vežimą ar iš jo išlipant kojos į sijono klostes nesusipintų, kad eidama ar pasilenkusi sijono krašto neprimintų. O kad ilgų sijonų apačia nenudiltų, mažiau teptųsi ir šapai nekibtų, prie atlanko vidinės pusės prisiūdavo tvirtos šiurkščios medžiagos

* *Pusbačkis* – nedidelė statinaitė, dviejų kibirų talpos.

[37] Feliksas Girdauskas, gim. 1913 m. Patašinės k.

© VšĮ „Versmės" leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

juostą (*padurką, pridurką*), o atlanko gerąją pusę apsiūdavo kiek plonesnės, fabrikinės gamybos medžiagos, dažnai aksomo, juosta.

Kaimų moterys ypač mėgo *keturpalius*, apačion platėjančius sijonus. XX a. pradžioje moterys dėvėjo vata pašiltintus, aukštomis kailinėmis apykaklėmis paltus. Ryšėjo dvi skareles: viena skarelė (*skepetaitė*) – keturkampė, nedidelė, plona, medvilninė ar *kašmyrinė*, pusiau sulenkta rišama po kaklu ar, apgaubus galvą, ilgieji trikampio kampai, sukryžiavus juos pasmakrėje, surišami ant sprando. Antroji – skraistė (*skepeta*), didelė, vilnonė, sulenkta pusiau, dengė galvą ir pečius. *Skepetos* nerišdavo – pusiau sulenktą užsimesdavo ant nugaros. *Skepetos* dvigubai sulenktas trikampis likdavo gulėti ant nugaros, o pusiau sulenkti kampai nukardavo priekyje. Po kaklu *skepetą* susegdavo sege ar žiogeliu (*grafke, grapke*). Vasarą pakakdavo vienos *perkelinės* baltos ar baltos, pagyvintos neryškiu piešiniu skarelės. Dauguma griškabūdiečių turėjo užsienio fabrikuose austas, didmiesčių parduotuvėse pirktas ar kontrabandos keliu atklydusias skareles. Daug skarų iš tuometinės Prūsijos per Šešupę atgabendavo kontrabandininkai. Pirktinės skaros, nors buvo didelės ir storos, bet švelnios, austos iš gerai apdorotos vilnos. Užnemunės moterys anksčiau nei visa Lietuva pažino ir vasarines mažas šilko bei plonos vilnos (*kašmyrines*) skareles. Moteriai fabrikinė (*fabrična)* skarelė buvo pagrindinis, jei ne vienintelis, papuošalas tiek *jomarke*, tiek bažnyčioje ar išeigoje. Dažna moteris turėjo apie 20 lengvų keturkampių skarelių.

Vyrai rudeniop rengėsi *frenčiais** ar *sermėgomis*, o speigų metu – kailiniais (*skrandomis*), pasiūtais iš versto avies kailio. Kojas *apmūturiuodavo* autais, apmaudavo vilnonėmis rankomis megztomis kojinėmis. Avėjo odiniais auliniais (*čebatais*) ar kietai nuveltais veltiniais, įmautais į kaliošus. Ant pasostės uždėdavo prikimštą šieno lininį maišą ir uždengdavo vilnoniu audeklu ar kitu maišu. Įsėdę vežiman, kelius užsidengdavo perpus dvigubai (*dubeltavu*) sulenktu storu vilnoniu, namuose dvinyčiu pynimu austu audiniu, vadintu *kaldra*, ar susisupdavo į didelę vilnonę skarą (*skraistę, didžskepetę*). Vyrai galvas dengė ausinėmis kepurėmis, pasiūtomis iš avikailio.

Jaunimas vykti *jomarkan* nuspręsdavo paskutinę minutę. Apranga buvusi lengvesnė, puošnesnė, nes juk *jomarkan* jie vyko ne parduoti ar pirkti, o artimus draugus susitikti, susipažinti, į kitus pasižiūrėti, save parodyti, prieš kitus pasipuikuoti. Svarbiausias pasiruošimas *jomarkui* vyko iš vakaro. Šeimininkas šveitė vežimų ratus, keitė *ilgadrobynes* (retas turėjo turgui skirtą vežimą), valė arklius, išpurtydavo pasostę, susverdavo javus, bulves ir kitas prekes. Šeimininkė vyniojo sūrius, atseikėdavo sviestą, pintinėse tarp šiaudų ar spalių, kad nesudužtų, išdėliodavo kiaušinius. Prie lovos pasidėdavo drabužius, nosinės kampan įsirišdavo vieną kitą litą – ką veiksi turguje be pinigų, nieko nepardavęs? Gal kelissyk aptardavo ateinančios dienos rūpesčius: ką būtina nusipirkti, kokius reikalus valsčiuje sutvarkyti. Kaimiečiai *„darmai ratų nedardino“*, būtinus reikalus stengėsi susitvarkyti *jomarkų* dienomis. Vyko dviese. Jei kuris iš šeimininkų negalėdavo vykti, pasiimdavo *šeimynykštį*, paauglį – vis vežimą pasaugos.[38]

Vežimai turguje. Dauguma ūkininkų laikė po du arklius, tačiau sprendimą,

* *Frenčius* – uniforminės aprangos pavyzdžiu pasiūtas įimtas per liemenį švarkas su keturiomis ant viršaus prisiūtomis kišenėmis ir velke užpakalyje.

[38] Straševičienė E. Prekyba Griškabūdyje, *LBM* 6554, 1992.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

jomarkan vykti vienkinkiu ar dvikinkiu, lėmė parduodamų prekių kiekis ir kelių būklė. Kartais, turėję mažiau prekių ar tik reikalų miestelyje, du trys ūkininkai susitardavo ir vykdavo vienu vežimu. Namuose ūkio darbams likdavo arkliai ir šeimos nariai, mažiau reikėjo mokėti *„už turgų"* (rinkliava imta tik už vežimo pastatymą turgavietėje). Be to, vežimą važnyčiojo vienas ūkininkas, o kiti tuo metu galėjo ilsėtis. Tačiau keliese, vienu vežimu atsivežę prekes, prekiavo *„kas sau"*, kiekvienas parduodavo savas prekes.

„Privažiuoja vežimų devynios galybės. Gal šimtas į vieną eilę stoja. Užpildo vieną eilę, stoja į kitą. Tarp eilių palieka tarpus. Kupčikai vaikšto tarp eilių, kaip gatve. Patys valstiečiai palaikė tvarką. Vėliau atvažiavę užpildo tarpus ar stoja ***į*** *kitą eilę."*[39]

„Daug žmonių, daug vežimų rudenio jomarkuose. Rinkoj netilpo. Vežimus statė laukuose, aplink miestelį. Žmonės norėjo, kad jų laukuose vežimus statytų, – trąša. Ganykla nuganyta, javai nupjauti. Kokia ten žala?"[40]

„Turguj retai kas arklius iškinko. Jei ir iškinko, tai pusiau, – tik vagus atkabina. Iškinkytą arklį palieka prie vežimo. Šeria pametę ant žemės glėbį žolės ar šieno. Retai kada arkliams pakabina maišą."[41]

Skirtingai nei aukštaičiai, kurie ir vienu arkliu važiuodami arklį tarp dviejų ienų įspraudžia, dar ir lanką uždeda, sūduviai, kad ir kaip važiuotų – vienu ar dviem arkliais – vis vienu grąžulu (*dyseliu)*.

„Jų arkliai – kuinai. Vežimo nepatraukia, tai dviem pagaliais paremia", – juokauja tūlas griškabūdietis. *„Turguj jie arklius iškinko, šatras pakelia, – gal grybštels kokį šapą ar žolės lapą. O mūsų arkliai įšerti, laisvai pakinkyti, nereikia iškinkyt."*[42]

Ankstėliau iš turgaus išvažiuojantysis vežimą iš eilės išstumdavo galu:

„Įtempia apynasrį, arklį atbulą pavaro ir pasuka vežimą. Išvažiuojant saugo žmones ir vežimus, šaukia: „O–O–O." Iš riksmo sužino, kas namo važiuoja, kur vieta atsipalaidavo."[43]

Turgaus mokestis. Lietuvoje rinktas nuo seno. Rinko nurodyta taksa vietinės valdžios, neretai dvaro paskirti žmonės. Antai 1826 m. L. Laurinavičiaus statistiniame Varnių parapijos aprašyme aptinkame, jog muitą Varniuose rinko žydas smuklininkas:

„Tas pats arendatorius surenka muitą turguje ir mugėse; nuo pūro, 25 ligi 30 gorčių, javų bendrai bet kokių grūdų – 6 grašiai,

[39] Salomėja Vasaitienė, gim. 1915 m. Bliuviškių k.
[40] Elena Ruzgienė, gim. 1921 m. Griškabūdyje.
[41] Juozas Vincas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.
[42] Feliksas Girdauskas, gim. 1913 m. Patašinės k.
[43] Konstancija Buragienė, gim. 1919 m. Bliuviškių k.

© VšĮ „Versmės" leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

nuo arklio, atvesto parduoti arba iškeisti – 1 auksinas, nuo jaučio – 20 grašių. Už būdeles, statomas mugės metu, kaina yra įvairi, priklausomai nuo to, kokios prekės yra parduodamos – nuo 5 auksinų ligi 2 rub. sidabru.“[44]

Nepriklausomoje Lietuvoje mokestis už prekybą turgavietėse buvo įteisintas 1923 metais: *„Tiesiogiai mokesčiai imami… nuo... prekybos, pelno ir uždarbio. Mokestis įnešamas į valsčiaus valdybos kasą.“*[45] 1924 m. *„Savivaldybių mokesčių Įstatyme“* sakoma:

„Už naudojimąsi visuomenės reikalams savivaldybių laikomais padariniais, kurie teikia atskiriems žmonėms ar grupėms naudos, turi būti imama rinkliava, jei jų išlaikymas nepadengiamas kitais būdais.“[46]

1931 05 02 patikslintame *„Vietos savivaldos įstatyme“* nurodoma: *„Savivaldybė tvarko prekymečius, turgus ir muges…“*[47]

1936 m. Respublikos apskričių tarybos išleido Įstatymus, kur sakoma:

„Visi, kas naudojasi prekyvietėmis ar prekybai nustatytomis vietomis, turi kiekvieną kartą sumokėti miesto tarybos nustatytą rinkliavą. Mokestis sumokamas vietos savivaldybei arba jos pastatytiems rinkikams.“

Greta to pabrėžta: *„Rinkikai dėvi vietos savivaldybės nustatytą uniformą.“*[48] Griškabūdiškiai turgaus mokestį vadino *rinkliava* ir rinko tik iš prekeivių, įvažiavusių į turgavietę vežimais (*patvadomis*). Mokestis – 1 litas. Už atsineštines prekes turgaus mokestis nebuvo imamas. *„Jei tėvai parduot nieko neveža, tai sako: „An turgaus nestosim.“*[49] *„Kitas prekes rankon nusineša. Mama susideda sūrius į tašę ir nešas.“*[50] *„Ką atsineši pats – nereikia mokėt.“*[51]

Mokestį rinko valsčiaus samdytas žmogus, aukščiau mūsų minėtas griškabūdietis J. Petkūnas. Paėmęs litą, iškilmingai ūkininkui įteikdavo valsčiaus antspaudu pažymėtą keturkampį popieriaus lapelį (*kvitu*ką). Renkant mokestį, būta nuolaidžiavimų, nesąžiningumo. Pateikėjai teigė, kad Petkūnas iš pažįstamų imdavęs tik pusę lito, o kvituko neduodavęs. Tai piktino prekeivius. Šie priekaištavę, ne juokais pykę. Nepatenkintiesiems Petkūnas aiškinęs: „V*isiems geras nebūsi*“, *„Valsčiuje priekaištaus – vežimų daug, o pinigų mažai surinkai.“*[52] Ir pažadėdavęs kitame turguje iš jų imti tik pusę lito.

Kartais mokestį rinko ir valsčiaus tarnautojai: *„Iš kiekvieno vežimo savininko ėmė po litą. Pinigus įnešdavo į valsčiaus kasą. Naudojo valsčiaus reikalams, rinkos priežiūrai.“*[53]

Turgaus prekės. Valstiečiai turgun vežė javus, gyvulius, paukščius,

[44] *LMABRS,* 4/228, Nr. 27, p. 2–3.
[45] Savivaldybių mokesčių Įstatymas, *Vyriausybės žinios*, Nr. 121, Kaunas, 1923 m. rugpjūčio 4 d.
[46] Savivaldybių mokesčių Įstatymas, *Vyriausybės žinios*, Nr. 171, Kaunas, 1924 m. rugsėjo 10 d.
[47] Vietos savivaldybių Įstatymas, *Vyriausybės žinios*, Nr. 256, Kaunas, 1931 m. gegužės 2 d.
[48] Savivaldybių privalomi Įstatymai, *Vyriausybės žinios*, Nr. 421, Kaunas, 1936 m. balandžio 17 d.
[49] Jonas Kardauskas, gim. 1918 m. Paluobių k.
[50] Julija Blionskienė, gim. 1918 m. Degutinės k.
[51] Konstancija Buragienė, gim. 1919 m. Bliuviškių k.
[52] Ona Procutienė, gim. 1905 m. Griškabūdyje.
[53] Adelė Karnauskienė, gim. 1910 m. Kermuškalnio k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

maisto produktus, žodžiu, visa, ką turėjo, ką jautė galį parduoti, už ką taip reikalingą litą galėtų gauti. Patys nevalgė, *jomarkan* vežė ir nešė. Tačiau didžiausią paklausą turėjo ir brandžiausią litą davė javai ir gyvuliai.

Prekyba javais. Griškabūdžio valsčiaus ūkininkai augino kviečius, rugius, miežius, avižas, linus (*sėmenis*). Grikių ir žirnių veik nesėjo. Mat molingoje Zanavykų žemėje šios kultūros davė mažą derlių.

„Žmonės sakydavo: Suvalkuose, nuo Šešupės ik Nemuno, žemei kalio netrūksta, bet trūksta fosforo. Salietra augalams svarbiausia, – ji traukia drėgmę.“[54]

Parduoti skirti javai turėjo būti švarūs, nesuplėkę ir kruopščiai susverti. Sverdavo namuose, prieš vykdami į *jomarką*. XX a. pradžioje didelė dalis ūkininkų jau turėjo dešimtaines svarstykles (*vogas*). Mažesnį parduodamų javų kiekį susverdavo savos gamybos lėkštinėmis svarstyklėmis. *„Svarstyklės – du bliūdai ir skersai lenta uždėta. Svėrė pūdais.“*[55] Kad kas nors grūdus būtų matavęs *pusinukėm* ar kibirais, senieji griškabūdiečiai neprisiminė. Tik namudinei prekybai ir saviems poreikiams turėjo savus matus (*mieras*), ne svoriui, o tūriui, išreiškiančiam tą svorį, apskaičiuoti. Vadino tas *„mieras gorčiais, kartimis, pusgorčiais**“. *„Javus sumieruoja karčiais ir veža į turgų.“*[56] Mažesnį javų kiekį, perkamą vištoms, *„atsirokuoja pusgorčiais“*.[57] Svoriu tikėjo ir svarstyklių patikrinti niekas nereikalavo. Sąžiningu parduodamų javų svoriu susirūpinta tik Nepriklausomos Lietuvos metais. Respublikos Vyriausybė 1927 m. išleido įsaką *„Dėl matų, saikų ir svarstyklių įstatų pakeitimo“*, kurį pasirašė Respublikos Prezidentas A. Smetona ir Ministras Pirmininkas A. Voldemaras. Įsake rašoma:

„§30 Visokeriopos įstaigos, bendrovės ir privatūs pirkliai turi pirkti grūdus, sėmenis, sėlenas ir kt. byralus ar šakniavaisius tik pagal svorį. <...> §35. Išieškotos iš nusikaltėlių baudos įnešamos į Finansų Ministerijos pajamų sąmatos paragrafą.“[58]

1929 m. finansų ministras J. Tūbelis pasirašė įsaką *„Matų, saikų ir svarstyklių patikrinimo ir žymėjimo taksa“*, kuriame akcentavo patikrinimo būtinybę ir nurodė už kiekvieno mato patikrinimą imtiną mokestį. Pvz., *„už 1/4 litro talpos ir mažesnio indo patikrinimą imama 0,75 Lt, už 0,5 litro – 1,25 Lt, ... už 20–50 litrų – 6 litai ir t. t.“*.[59]

Griškabūdiečių grūdus supirkdavo vietos ir atvykstantys pirkliai arba *„kiek prakutę“* patys valstiečiai. Vežė į Pilviškius, kur urmu supirkdavo „Lietūkis“.

„Barzdai, Žvirgždaičiai, Jankai, Antanava grūdus vežė į Pilviškius. Supirkėjai tikrino perkamų javų kokybę: pasemia saują, pauosto, pakramto, paragauja, ar nesuplėkę.“[60]

[54] Zenonas Grybauskas, gim. 1914 m. Patašinės k.
[55] Jonas Stalioraitis, gim. 1919 m. Degutinės k.
* *Gorčius* – medinis ar metalinis indas, telpa 4 kg rugių; *kartis* – 16 gorčių talpos indas, t. y. 64 kg rugių; *pusgorčius* – pusė *gorčiaus*.
[56] Valentinas Ruzgus, gim. 1920 m. Šilgalių k.
[57] Valė Bendoraitienė, gim. 1913 m. Degutinės k.
[58] Dėl matų, saikų ir svarstyklių įstatų pakeitimo, *Vyriausybės žinios,* Nr. 249, Kaunas, 1927 m. balandžio 13 d.
[59] Matų, saikų ir svarstyklių patikrinimo ir žymėjimo taksa, *Vyriausybės žinios,* Nr. 292, Kaunas, 1929 m. vasario 18 d.
[60] Ona Procutienė, gim. 1905 m. Griškabūdyje.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

Žydai turėjo savus sandėlius. Rudenį, kai grūdai pigesni, supirkdavo, o pavasarį, prieš sėją grūdams pabrangus, vėl tiems patiems valstiečiams brangiau parduodavo. Tokiu būdu ir žydai vertėsi, ir žmonėms padėjo:

„Jei pavasary žmogus neturi pinigo, žydas parašo vekselį, už ką iš ūkininko rudeny gauna ir javų, ir palūkanų.“[61]

Dideliais kiekiais javus supirkdavo griškabūdiečiai Bronius Kasparaitis ir Sarapinas. B. Kasparaitis Griškabūdžio pirmadienio *jomarkuose* supirkdavęs 3–4 tonas grūdų, o antradieniais juos veždavo į Pilviškius. Tiesa, Pilviškiuose grūdai buvo pigesni nei Šakiuose, tačiau supirkėjui apsimokėjo – nereikėjo gaišti laiko. „Lietūkis“, supirkęs grūdus urmu, pylė tiesiai į vagonus. Be to, ir kelionė atgalios *„nebuvo tuščia“* – iš to paties „Lietūkio“ pirko trąšas, pigesnes nei Šakiuose, maišais krovė į tuščius vežimus ir gabeno Griškabūdžio valstiečiams.

Pilviškių, Vilkaviškio, Kudirkos Naumiesčio, Šakių *kupčiai* (verslininkų sąvokos tuomet niekas nevartojo), supirkę javus, tuoj pat riedėjo atgalios, kur Pilviškiuose ir Vilkaviškyje veikė „Lietūkio“ grūdų supirkimo punktai. Šakių pirkliai grūdus vežė į Gelgaudiškį, kur urmu parduodavo laivininkams, plukdžiusiems Nemunu javus ir gyvulius į Prūsiją. Prūsiją pasiekdavo ir Kudirkos Naumiesčio pirklių supirkti javai.

„Žmonės žinojo, kas superka, ir suveždavo į vieną vietą. Keli susideda ir atveža grūdus.“[62]

„10–15 km link Kauno žemės prastos, grūdai neužauga, ir iš te žmonės atvažiuodavo pirkt. Daug javų suvartodavo, varė samagoną. Miške irgi daug uždirbo. Turėjo pinigų.“[63]

Nedideliais kiekiais, po vieną du centnerius (50–100 kg) grūdų, pirko miestelio gyventojai, laikę kiaules, vištas. Eidami pirkti javų ar bulvių, nešėsi savą maišą, į kurį perpildavo nupirktą prekę.

„Maišą, jei namai netoli, užsiverčia ant pečių ir nešasi. Kitas persipila į du maišus ir po pusmaišį susinešioja.“[64]

„Buvo miestelėnų, kurie keturračius vežimėlius turgun atsitempdavo ir susikraudavo porą ar trejetą maišų. Pakraščių gyventojai ieškojo ūkininkų, ką į namus atveža. Perka grūdus ir susitaria, kad užveš.“[65]

Prekyba linais. Griškabūdžio apylinkių ūkininkai, nors linų daug augindavo, į *jomarkus* jų negabendavo. Žydai ir lietuviai iš namų supirkdavo.

[61] Zenonas Grybauskas, gim. 1914 m. Patašinės k.
[62] Juozas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.
[63] Jonas Stalioraitis, gim. 1919 m. Degutinės k.
[64] Jonas Kardauskas, gim. 1918 m. Paluobių k.
[65] Klemensas Juodišius, gim. 1915 m. Nemirų k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

„Kas sėjo linų, kas turės parduot, da vasaros prekymečiuos apsiklausinėdavo. Kitas patvadą rugių atvežęs, o prieina žydas prie gaspadoriaus ir klausia: „Kaip gyveni? Kaip linai?“[66]

Veikiausiai iš šių klausinėjimų lietuviams ir kilo patarlė *„Kaip linai? Kaip pupos užderėjo?“*, sūduviui reiškianti *„Kaip gyveni? Kaip sekasi?“*. Nemažai linų užsienin išgabendavo kontrabandininkai. Pirko neišmintus ir, surišę *pakais* (apimtis, kad vienas galėtų panešti), krovė į *ilgadrobynes* (ilgus vežimus) ir vežė į pasienį, kur, susitarę su pasieniečiais, perbridę Šešupę, pergabendavo linus į Prūsiją. Vyko keliese. Per sieną ėjo pėsčiomis. Pirmasis ėjo vedlys, kiti – jam iš paskos. Kitapus Šešupės linus sukraudavo samdytame pakrantės ūkininko kluone ir, permiegoję pas jį bei nusipirkę reikiamų prekių, naktį vėl grįždavo atgalios. Atsivežtų prekių atvirai nepardavinėjo. Bijojo vietinės valdžios. Vaikščiojo ir važinėjo po kaimus bei tolimesnius miestelius.

„Buvo, ką žydam pardavė ir išmytą pluoštą. Ūkinykai linus apdoroja ir parduoda.“[67]

„Tėviškėj buvo jauja. Linus žydas atveža. Užsako išdžiovyt ir išmyt. Paruoštus vežė parduot. Tėvai irgi linus augino ir parduodavo. Parduodavo išmytus.“[68]

Prekyba arkliais. Arkliai ūkininkams davė dvejopą naudą – darbo jėgą ūkyje ir pinigą parduodant. Dažnai užmirštama nauda – susisiekimo priemonė ir pramoga.

Įsigalėjus ūkių neskaldymo tradicijai, prūsų pavyzdžiu tėvų ūkį paveldėdavo vyriausias sūnus, privalėjęs išlaikyti karštančius tėvus, o jaunėliams broliams ir seserims išmokėti sutartines išmokas – dalis.

„Namus užrašo tėvas, o šeimynos daug. Reikia išmokėt dalis po 5–8 tūkstančius litų. Kitam net 20–30 tūkstančių išeina. Žiūri, kad žmoną su dalia gaut... Buožė buvo tas, kas ištisą vasarą matė tekančią saulę.“[69]

Išmokos saviems ir valstybei skatino ūkininkus imtis pelningo verslo. Surinkti iš savojo ūkio keliolika tūkstančių litų, reikalingų ūkiui bei šeimai išlaikyti ir dalims išmokėti, buvo nelengva. Pelningiausias verslas buvo arklininkystė. Arklių augintojams padėjo valstybė, supirkdavusi vietos ir atgabendavusi iš užsienio jaunų veislinių kumeliukų, o jų išauginimą patikėjusi turintiems nemažus ganiavos plotus, tvarkingiems ir rūpestingiems krašto ūkininkams. Už paimtus auginti kumeliukus nereikėjo mokėti. Išaugintus trejų metų arklius vėl supirkdavo valstybė po 700 litų už kiekvieną. O tai buvo pelninga. Rinktinius žirgus supirko Lietuvos kariuomenė. Žirgų veisimu vertėsi ir vietos gyventojai. Antai greta Griškabūdžio gyvenęs ūkininkas Lorentas atsigabeno

[66] Vitas Jablonskis, gim. 1910 m. Rygiškių k.
[67] Kazimiera Buragienė, gim. 1906 m. Bliuviškių k.
[68] Juozas Vincas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.
[69] Klemensas Juodišius, gim. 1915 m. Nemirų k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

iš Švedijos *ardėnų* veislės kumelių ir eržilų, kergė juos ir kumeliukus pardavinėjo vietiniams valstiečiams.

Iš valstybės auginti paimtus arklius ūkininkai turėjo parduoti valstybei, o savarankiškai įsigytus ir išaugintus galėjo parduoti kam tik nori. Tai dar pelningiau. Be to, trimečius arklius supirkinėjo pats Lorentas ir gabeno į Vokietiją, Švediją. Šakių apskrityje kumeliukų ir arklių prekyba vertėsi penki ūkininkai. *„Čia buvo stambių arklių, geresnių nei kitur.“*[70] Kraštiečių teigimu, didžiausią išaugintų arklių dalį supirkdavo Šlapikas, vertęsis prekyba arkliais. Ginė į užsienį. Varė kolonomis, virtinėse išrikiuotus po du. Superka 20–30 arklių ir suriša virvagaliais po du. Dvejetus jungia vilkstinėmis taip, kad antras arklių dvejetas eitų po pirmojo. O kad vilkstinė neišsisklaidytų, vėl rišo virvėmis, vieną virvės galą užnerdami arkliui už uodegos, o antrąjį – iš paskos einančiam arkliui už apynasrio (*apinasrio*). Koloną ginė du raiteliai. Vienas jojo priekyje, antras – kolonos gale.

Griškabūdis garsėjo ir senų arklių prekyba. Į rudenio *jomarkus* suvesdavo lauko darbuose nuvarytus, paliegusius, nusenusius, raišus arklius. Gabeno įkinkytus į vežimą, atjodavo raiti. Turguje iškinkydavo ir pririšdavo prie specialiai turgavietės pakraštyje įrengto barjero (*bumo*). Norintieji parduoti du arklius *jomarkan* važiavo dvikinkiu vežimu. Turguje abu iškinko ir pririša arba prie bumo, arba prie vežimo iš abiejų pusių.

„Kurį perka, tą ir parduoda. Jei nuperka abu, vežimą nutempia į pažįstamo žydo kiemą. Kitą dieną atjoja trečiu arkliu, įkinko į vežimą ir važiuotas grįžta namo.“[71]

Nukaršėlius supirkdavo miestelėnai. *„Pirko tik an skūros. Odą parduodavo, o mėsą sušerdavo kiaulėms.“*[72]

Prekyba paliegusiais arkliais vertėsi čigonai. Vieno miestelio *jomarke* nupirkdavo paliegusį, raišą ar apakusį arklį ir rytojaus dieną tuo arkliu jodavo į kitą miestelį, kur parduodavo kaip žvitrų, gerą arklį.

„Tai jų užsiėmimas. Jų darbas. Arklius mainė. Išmuštrina. Mokėjo prigaut. Žmonės akim, ne protu tikėjo.“[73]

Krizės metais arkliai labai atpigo. Darbinį arklį buvo galima nusipirkti už 5–6 litus. Senų, paliegėlių, kuriuos ankstėliau parduodavo taip pat po 5–6 litus, niekas netgi *„skūroms nenorėjo imti“*. Nenupirktus arklius taip ir palikdavo turgavietėje pririštus prie barjerų. Juos pasiimdavo miestelėnai, artimesnių kaimų valstiečiai. *„Parsiveda namo, nudiria skūrą, o mėsą vištom sušeria.“* Arklių odas išdirbdavo Bliuviškių kaimo kailiadirbiai. Parduodavo batsiuviams ir vietos klumpdirbiams, gaminusiems medpadžius (*šliures*). Nemažai odų supirkdavo pakinktų siuvėjai (*šikšniai*), tačiau šiems bet kokia oda nelabai tiko, mat pakinktams naudojo suktą odą. Tokią odą gamino Vilkijos meistrai. *„Kiekvienas vyras turėjo chrominius batus išeigai, o jugtchrominiais nešiojo kasdien.“*[74]

[70] Jonas Stalioraitis, gim. 1919 m. Degutinės k.
[71] Antanas Bliuvas, gim. 1910 m. Degutinės k.
[72] Ona Procutienė, gim. 1905 m. Griškabūdyje.
[73] Adelė Karnauskienė, gim. 1910 m. Kermuškalnio k.
[74] Zenonas Grybauskas, gim. 1914 m. Patašinės k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

Griškabūdiečiai porino, kad arklių smegenis mielai supirkdavo bitininkai, turėję po 10–12 avilių. Pirko pavasariniam bičių maitinimui. *„Bitės prieš kiaušinėlių dėjimą norėjo smegenų. Kožną pavasarį dėdavo avilin.“*[75]

Prekyba raguočiais. Kraštas garsėjo juodmargiais galvijais. Parduodavo veršelius, karves, buliukus. Tolimesnių vietovių valstiečiai karves atvesdavo pririštas prie vežimo, o artimesnių – pėsčiomis. Prie vežimų rišo virve, rečiau krautuvėje pirkta metaline grandine. Stengėsi rišti virve (ji vyta namuose, pigesnė), nes galvijus dažniausiai parduodavo su pavadu. Vieną virvės galą užnerdavo galvijui ant ragų, o antrą pririšdavo prie vežimo šono arba galo. Piktus dvimečius bulius rišo trumpu pasaitu prie vežimo gardės. Jei vedė parduoti dvi karves arba karvę ir veršelį, karvę rišo vežimo gale, o veršelį – prie vežimo šono. Jei galvijas badosi, įspėdavo praeivius bei tarpuragyje pririšdavo kuokštą šieno ar šiaudų saują.

Kupčiai (vietos lietuviai ir žydai) galvijus supirkdavo ir iš namų. Rygiškių kaime gyvenusi Kuraičių šeima turėjo erdvius tvartus. Galvijams atpigus ar pavasariais po sunkių, šaltų žiemų *jomarkuose* ar iš kaimų gyventojų supirkę pigesnius sulysusius galvijus atšerdavo ir po savaitės kitos po keliolika pėsčiomis varydavo į Kauno mėsos kombinatą. Gyvulius supirkdavo ir prie Višakio upės (*Višakio*) gyvenęs žydas Abraomas Kovenskis, mėgęs derėtis, menkinęs galvijo išvaizdą ir mėgdavęs sakyti: *„Ui, tu man galvą nupjauk, devyni pūdai kaulų pas ją.“* Todėl valstiečiai tik prispirti bėdos ryždavosi parduoti jam gyvulį. Atšertus galvijus A. Kovenskis taip pat gabeno į Kauno mėsos kombinatą arba, papjovęs savuose namuose įrengtoje skerdykloje, parduodavo Lietuvos kariuomenei. Lietuviai žydų supirkėjų ir perpardavinėtojų nelabai mėgo. J. Kuraitis pasakojo, kad dėdė (tėvo brolis) buvo vedęs žydelkaitę *Šmuiliukę,* todėl gerai pažinojo žydų elgseną. *„Žydai susitaria ir palaiko vienas kitą. Į bankrotą lietuvius varo.“*[76]

Miestelėnai ar valstiečiai, norintys įsigyti gerą gyvulį, pieningą karvę, apsiklausinėdavo ir pirkdavo iš namų. Tarpukariu ūkininkams padėjo Būdos kaime įsikūręs Gyvulių kontrolės ratelis (pirm. J. Sadauskas), jungęs apie 30 ūkininkų, turėjusių po 3–14 karvių. 1938 m. būrelyje buvo 32 ūkininkai, laikę 222 karves.[77] Gan gyva buvusi prekyba veršeliais. Žydai pirko vienos dviejų savaičių veršelius, lietuviai – didesnius, vyresnius. Į *jomarkus* vežė vežimuose. Pakloja šiaudų ar šieno, suriša tris veršelio kojytes, o ketvirtąją palieka laisvą, kad veršelis galėtų įkyrius vabzdžius nusibaidyti, ir įkelia į vežimą. O kad veršelis nebandytų stotis vežime, prispaudžia skersai vežimą ištempta virve. Ūgtelėjusius vedė pėsčiomis arba pririštus prie vežimo, užnėrę virvės kilpą ant kaklo.

Prekyba kiaulėmis. Į turgų vežė tik paršelius ir bekonus. Penimių, vadintų *lašininėmis*, niekas nebūtų pirkęs, nebent iš namų. Bekonus mielai pirko miestelio gyventojai, pirko perpardavinėtojai, turėję Pilviškiuose, Vilkaviškyje ir Šakiuose kiaulių supirkimo punktus. Valstiečiai, išauginę per metus vieną kitą bekoną, mieliau patys vežė į Pilviškius, kur supirkimo dienomis

„atvažiuoja vokiečiai, apžiūri, kreida (ant gyvulio nugaros) *užbrėžia savo ženklą*

[75] Vitas Endriukaitis, gim. 1918 m. Leliokiškės k.
[76] Juozas Vincas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.
[77] *Lietuvos galvijų auginimo ir kontrolės ratelių sąjungos 1938/39 kontrolės metų apyskaita,* Kaunas, 1939, t. 17, p. 35–36.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

ir suvaro į vagonus. Veža į Vokietiją. Jei bekonas pakliūva į gerą rūšį, gauni priedą. Daug bekonų priveža. Eilės baisinės. Porai dienų prisidedi sau ir bekonui valgio.“[78]

Bekonai turėjo būti išprausti, *baltašeriai* (auginta Jorkšyrų veislės kiaules), neturėti tamsių dėmių, odos įbrėžimų, šerių sūkurių (*vėpūtinių*). Prieš krizę už bekoną, nelygu rūšis, valstiečiai gaudavo apie 60 Lt, krizės metais – 35–45 Lt. Palyginimui:

„Apie 1930 metus per dieną vyras mėšlą mėžė už 6–8 litus. Javus nuo devintos valandos ryto iki saulėlydai mergos rišo už 6 litus. Paskui pjaunamąją javus per dieną rišo už vieną javų centnerį. Pasirašai rišti javus 10 dienų, gauni 10 centnerių. Plytinėje vyras per mėnesį uždirbo 200–250 Lt.“[79]

Supirkėjų išbrokuotas kiaules valstiečiai vežė į Šakius. Tai buvo mažai tepaguodžianti kelionė – kelias tolimas, sugaištama visa diena,

„o ir Šakių supirkėjai už kiekvienos kiaulės nugabenimą iš Šakių į pasienio supirkimo punktą atskaičiuoja iš kiaulės kainos po du litus.“

Veislines kiaules laikė keletą metų. Penimas (*penikles*) šėrė *broga*, parduodavo lašiniams.

Prekiautojų pagalbininkai. Vaikščiojo *jomarkuose* brandaus amžiaus miestelio vyrai, vadinti *šmukleriais*, *makleriais*, padedantys už sutartinį atlygį parduoti prekę, pakeliantys jos kainą. Jie tariamai sudarydavo konkurenciją pirkėjams. Ūkininkai maklerius gerai pažinojo, kvietėsi padėti parduoti javus ar gyvulius.

„Makleris pamato – valstietis atvežė parduoti didesnį javų ar gyvulių kiekį. Prieina ir sako: „Duosi 5 litus, padėsiu išparduot, ir kainą sukelsiu.“ Valstietis sutinka. Ateina pirkėjas, prekė patinka, bet kaina aukštoka, derasi. Šmukleris iš šalies stebi situaciją. Prieina. Pasiūlo pageidaujamą ar dar didesnę kainą. Kupčius nenori nusileist, prarast patikusią prekę. Sumoka. Būdavo, jei kupčius pažindavęs šmuklerį, sako „pirk“ ir pasitraukia nuo vežimo. Šis pirkt negali. Valstietis praranda pirkėją. Kyla ginčas. Kupčiai labai pyko ant pasisiūlančių šmuklerių, netgi apmušdavo.“[80]

Magaryčios. Tai išgertuvėms skirti pinigai, sulygstant gerą prekybos sandorį. Neretai turguje pirkėjas su pardavėju derėdavosi ne vien dėl kainos – vyrams knietėjo *„išlenkti burnelę“*. Pirkėjui, nusiderėjus perkamos prekės kainą, pardavėjas sakydavęs: *„Ale tavo magaryčios, pigiau pirkai – statyk.“* Arba pats pirkėjas pardavėją pakviesdavęs: *„Aš pigiau pirkau, statau. Eime už kampo, pas Gerdžiuvienę.“*[81] (Gerdžiuvienė prie turgavietės laikė arbatinę.)

[78] Jonas Kardauskas, gim. 1918 m. Paluobių k.
[79] Ona Procutienė, gim. 1905 m. Griškabūdyje.
[80] Juozas Vincas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.
[81] Valentinas Ruzgus, gim. 1920 m. Šilgalių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

Prekyba paukščiais. Kraštiečiai išaugindavo daug paukščių: žąsų, vištų, ančių, kiek mažiau kalakutų. Artimesnių Griškabūdžiui kaimų gyventojai paukščius parduodavo iš namų, tolimesnių – vežė ir nešė į turgų. Turgavietėje prekiavo tik gyvais paukščiais. Žąsimis, antimis – iš vežimų, vištomis, ypač jei atnešdavo ar atveždavo mažesnį skaičių, vadinamajame *bobturgyje**. Vištomis prekiavo tik moterys. Pintines bobturgyje laikė rankose ar pasidėdavo ant žemės. Didžiulė gėda buvo vyrui, jei kas pamatydavo vištą į rankas paėmusį. Kaipmat pašiepdavo: *„Ar savos vištos neturi, kad svetimos vaikaisi? Gaidžiui palik.“*[82] Valstietė *dyka* nei pėsčiomis, nei važiuota miestelin nevyko – vis vištą, kiaušinių ar sūrį nešėsi. Arkliu važiuota vežimo galan įkeldavo pintinę su viena kita nustojusia dėti višta savajai prekybai, saviems reikalams. Pintinę užrišdavo skara (*skepeta*) ar drobės gabalu. Didesnį parduotinų paukščių kiekį sukraudavo į dideles keturkampes pintines ar dėžes ir gabendavo drauge su „*vyriškomis*“ prekėmis – grūdais, paršeliais.

Vištas (ir kitus paukščius) į pintines sukeldavo ankstų *jomarko* rytmetį. Padėjo prabudę paaugliai ar samdyta mergina (*merga*). Jiems šeimininkė patikėjo prižiūrėti tik pintinėn sukeltas vištas, pati gi vištas nuo laktų surinkdavo ir pintinę skarele užrišdavo. *Jomarke*, jei ryžosi (kas retai pasitaikydavo) vištomis prekiauti iš vežimo, atsisėsdavo ar atsistodavo vežimo gale, prie pintinių su vištomis. Vyras rūpinosi prekyba grūdais, gyvuliais. Vištas dažniausiai pirko žydės. Žiūrėjo, kad višta būtų sveika, riebi, nesišerianti, nepadaiguota. *„Madinga buvo pirkt gyvą vištą. Šlykštu būdavo žiūrėt: žydelka paima vištą už kojų, pakelia ir pučia į užpakalį. Tikrina riebumą.“*[83]

Žąsis griškabūdietės pirko ne tiek mėsai, kiek pūkams, norėdamos papildyti, atnaujinti ar naujai pasisiūti patalus ar pagalves. Didžiausią kiekį žąsų supirkdavo perpardavinėtojai – ir žydai, ir lietuviai. Vežamoms parduoti žąsims ir antims surišdavo kojas ir sumesdavo galan vežimo. Kai kurie supirkėjai žąsis žingine varydavo. *„Nuo Griškabūdžio žąsis varė į Žardus, pas Stankevičių“*[84], kur savoje sodyboje Stankevičius buvo įsirengęs didžiulius gardus žąsims laikyti. Pats perino, pats augino. Iš valstiečių supirkdavo apsiplunksnavusius žąsiukus ir, kiek paauginęs, parduodavo žydui Eišeliui, vadintam *Ereliu*. Šis buvo dažnas svečias Stankevičių sodyboje. Kaskart atrinkęs tinkamas žąsis, varydavo pas supirkėją, vietinių gyventojų vadintą *Zuikiu*. Zuikis, surinkęs didelį žąsų būrį, ginė į Pilviškius, kur perparduodavo kitiems supirkėjams.

Pastarieji žąsis krovė į vagonus ir gabeno į Vokietiją. Žąsys turėjusios būti labai švarios. Kelyje apdulkėjusias žąsis, kad šios turėtų tinkamą prekinę išvaizdą, išmaudydavo ir pagirdydavo Višakio upelyje. Buvo ir kitų supirkėjų. Dažniausiai žydai arkliu važinėjo po kaimus ir supirkinėjo žąsis, o neturintieji pakankamai pinigų sumokėdavo tik dalį pinigų (*duodavo ant rankos*) ir, užsirašę valstiečio vardą, pavardę bei kaimą, išsiveždavo žąsis. Pardavę grąžindavo likusius pinigus. Apgavysčių nebuvo. Valstiečiai pasitikėdavo. Kai kurie urmininkai supirktas žąsis varė į Kauną. Kad tolimame kelyje žąsų kojų padai nenudiltų, jas „*kaustė*“: ant kieto grunto papildavo kibirą karštos smalos ir, apibėrę rupiu smėliu, vorele pragindavo žąsis. Tada plaukmenys (*padai*) aplipdavo stora smalos ir smėlio pluta (*patkava*). Kaunan genamas žąsis

* *Bobturgis* – turgaus pakraštys palei šventorių.
[82] Jonas Stalioraitis, gim. 1919 m. Degutinės k.
[83] Juozas Vincas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.
[84] Ona Procutienė, gim. 1905 m. Griškabūdyje.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

lydėdavo vežimas. *„Katra žąsis pailsta, tą paveža. Paskui kitas sukelia.“*[85] Žinoma atvejų, kai patys valstiečiai žąsis parduodavo Eitkūnuose, Stalupėnuose. Sako, vežė ir dar toliau. Vargingesnieji žąsis mainė į superfosfatą (*superį*). Pavasarį, kai reikia tręšti laukus, valstiečiai iš žydų prekybininkų imdavo trąšas *„an bargo“*, pažadėdami rudenį su palūkanomis apsimokėti žąsimis. Pasitaikydavo ir nesąžiningų ūkininkų, nenorėjusių grąžinti skolos, ypač su palūkanomis. O. Procutienė teigė, kad patikliems prekybininkams tekę kreiptis į kleboną, mokėti klebonui po 20–30 litų, kad šis pasimelstų, prašydamas Aukščiausiąjį sugrąžinti skolą.

Prekyba kiaušiniais. Pateikėjų teigimu, *„patys maža ką valgė, vis turgun nešė“*. Kiaušiniais prekiavo tik moterys. Prekiavo *bobturgyje,* iš rankose laikomų pintinių. Retai kuri pintinę pasidėdavo ant žemės.

„Moterėlės kašėse atsineš tai vištą, tai kiaušinių. Atsivežusios vežimais vis vien nešėsi į bobturgį. Iš vežimų niekas nebūtų pirkę. Kiekviena prekė turėjo savo vietą.“[86]

Vasarą vištos daugiau padeda kiaušinių, jie pigesni, tad valstietės buvo įsigudrinusios vasaros kiaušinius išlaikyti lig vėlyvo rudens. Laikė bulvinėse, sudėtus kubilėliuose, geldelėse, medinėse dėžutėse, sudėtus greta vienas kito eilėmis, smaigaliais žemyn. Tarpus tarp kiaušinių užpildydavo pelais, pelenais, grūdais.

„Kiaušinius dėdavo į pelenus, šaltai. Dėjo eilėmis, galais į duobutes. Viršų užpila. Arba į grūdus sustatydavo. Sudeda po vieną, kad nesiliestų.“[87]

Apie 1936 m. kiaušinius pradėjo supirkti Vartotojų kooperatyvo samdytas žmogus Šiupaila. Pirko urmu, nustatytomis savaitės dienomis. Supirkdavo didžiulius kiekius. Dėjo į specialias dėžes ir trimis vežimais vežė į Pilviškius, kur perkrovę dėžes į vagonus, vežė į užsienį. Buvo griežta kontrolė – kiaušiniai turėjo būti vienodo dydžio, vienodos spalvos ir itin šviežį.

Neturtingosios miestietės kiaušinius mainė žydų parduotuvėse į reikiamas maisto prekes. *„Nusineši krautuvėn kelis kiaušinius ir gauni porą dėžučių degtukų.“*[88]

Prekyba mėsa. Turguje mėsa neprekiavo. Vadovaujantis 1928 05 12 žemės ūkio ministro J. Aleksos įsakymu, pardavinėti mėsą maistui buvo leista tik *„Žemės Ūkio Ministerijos įgalioto veterinarijos gydytojo ar mėsos apžiūrėtojo apžiūrėtą ir jo antspauduotą“*.[89] Skerdyklos ar mėsinės miestelis neturėjo. Veterinarijos gydytojo taip pat nebuvo. Gyvulius skerdė namuose. Šviežią mėsą sunaudodavo saviems poreikiams, dalį parduodavo iš namų. *„Kas turi parduot šviežios mėsos, sužinodavo vienas nuo kito.“*[90] Dvisavaitinius veršelius žydai pjaudavo namuose. Sau pasilikdavo priekinę veršelio dalį, o užpakalinę parduodavo. Veršelius supirkdavo, pjaudavo ir mėsą parduodavo *Rieznyku* pramintas žydas Jankelis.

Prekyba žuvimi. Tarpukariu (tikėtina ir ankstesniais metais) šviežių,

[85] Klemensas Juodišius, gim. 1915 m. Nemirų k.
[86] Jonas Stalioraitis, gim. 1919 m. Degutinės k.
[87] Marijona Pušinaitienė, gim. 1919 m. Vyžpinių k.
[88] Eugenija Laurinaitienė, gim. 1914 m. Rygiškių k.
[89] Žemės ūkio ministro įsakymai, *Vyriausybės žinios*, Nr. 272, Kaunas, 1928 m. gegužės 12 d.
[90] Salomėja Vasaitienė, gim. 1915 m. Bliuviškių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

konservuotų ar rūkytų žuvų, išskyrus silkes, nei parduotuvėse, nei *jomarkuose* nebuvo. Retiems šeimos poreikiams kraštiečiai žuvies pasigaudavo Novos ar Pentos upėse, perteklių parduodavo žydams.

Sūdytos silkės buvo gana populiarios – žydai jomis prekiavo vietos krautuvėse, atveždavo į *jomarkus.* Vežė iš Vilkaviškio urmo sandėlių patys žydai arba jų samdyti vežikai. Daug ir įvairesnių silkių atveždavo į šventinius prekymečius, ypač į advento ir gavėnios *jomarkus*. Vežė statinėmis (*bačkomis*), kiekvienas prekeivis – po vieną silkių statinę. Prekiavo netoli šventoriaus, priešpriešiniame *bobturgiui* turgavietės kampe, statines susistatę tiesiog ant žemės. Į didžiuosius prekymečius atvažiuodavo 10–12 pardavėjų, lietuvių ir žydų.

„Jomarkuose silkės buvo pigesnės nei parduotuvėse. Už litą galėjai nusipirkti 7–8 silkes, o prastesnių, mažesnių ar surūdijusių atskaičiuodavo net 15.“[91]

Prekyba pieno produktais. Nemaža dalis miestelio gyventojų laikė bent po vieną karvę.

„Pieną parduodavo iš namų. Pamelžia, iškošia, supilsto į puodynes, sustato pavėsyje ant suoliuko ar po krūmu ir kiekvienas pasiima savo puodynę. Vieni pieną pirko ryte, kiti vakare, visuomet šviežią. Atsiskaito už savaitės ar dviejų savaičių sunaudotą pieną. Už sūrį, varškę ar grietinę atsiskaito iš karto.“[92]

„Žmonės tarpusavyje susitardavo. Inteligentija turėjo pastovius pieno produktų teikėjus. Nebuvo mados rinkoje kupčiaut smetona, pienu. Sviestą nešė į Pilviškius – te brangiau, greičiau nuperka.“[93]

Jomarke parduoti ruošiamą sviestą susverdavo ir supakuodavo iš vakaro. XX a. pirmaisiais dešimtmečiais sviestą svėrė *bezmėnais,* po 0,5 kg arba 1,0 kg.

Pasvertus sviesto gabaliukus sudėdavo į šaltu vandeniu sudrėkintus dubenėlius, suplodavo ir išlygindavo paviršių mediniu šaukštu. *Jomarkan* nešė dubenėliuose. Parduodant peiliu aprėždavo dubenėlio pakraščiu, apversdavo ir iškratydavo į pirkėjų atsineštą drobinį drėgną skudurėlį ar sviestinį popierių. Kai kurios valstietės sviestą sukrėsdavo į drobinius skudurėlius – susidėvėjusių marškinių, senų paklodžių, užvalkalų (*navoločkų*) atplaišas ir rieškučiomis suspausdavo. Gautuosius gniužulus apvyniodavo drėgnais varnalėšų lapais, sudėdavo į šaltą molinį dubenį ir pastatydavo, kur vėsiau – kamaroje, rūsyje, bulvinėje.

Pirmaisiais Nepriklausomybės metais atsirado formelės – stačiakampės medinės fabrikinės gamybos (vėliau ūkininkai patys padirbdavo) dėžutės su stumdomu dangteliu, talpinančios pusę arba kilogramą sviesto. Tai palengvino valstiečių darbą, garantavo parduodamo sviesto svorį. Valstietės sumuštą sviestą kiek atšaldydavo ir sukrėsdavo, gerai mediniu šaukštu suspausdamos, į šaltu van-

[91] Vitas Jablonskis, gim. 1910 m. Rygiškių k.
[92] Lepeškienė Bronė, gim. 1914 m. Griškabūdyje.
[93] Ona Procutienė, gim. 1905 m. Griškabūdyje.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

deniu sudrėkintą formelę. Paviršių nulygindavo, sviesto perteklių nupjaudavo peiliu arba plona viela, siūlu ir išspausdavo rankenėle, pritvirtinta prie formelės dugno, ant sviestinio popieriaus arba švaraus skudurėlio. Pirkėjai, norintys pasitikrinti sviesto svorį, eidavo į parduotuvę. Krautuvėse buvo olandiško sūrio, tačiau jį mažai kas pirko. *„Olandiško sūrio buvo ir alinėje. Pirko prie alaus.“*[94]

Prekyba daržovėmis. Auginamų daržovių asortimentas buvo negausus. Morkas, burokėlius (*brokus*), agurkus, svogūnus, česnakus, kopūstus užsiaugindavo kiekvienas miestelėnas, išskyrus negausią inteligentiją. Inteligentai daržoves pirko ar dykai gaudavo iš pažįstamų ar giminaičių. Kai kurių daržovių, kaip antai pomidorų, nežinojo esant. Turguje pirko bulves, rečiau kopūstus. Pirko maišais, susvertas lietuviškais centneriais (50 kg). Seikėjo bulviakasiais, nupintais iš eglių šaknų ar žilvičių stiebų krepšiais (*ragažėmis*) – 4 krepšiai – vienas centneris.

Prekyba malkomis. Malkų į *jomarkus „maža kas atveždavo“* – nebuvo kas perka. *Biednuomenė pati važiavo į girininkus malkaut“*, kur šeimos, padirbėjusios *prie miško kirtimo,* kaip atlygį gaudavo storesnių šakų, kurių pakako būstui apkūrenti. Turtingesnieji malkas pirko iš ūkininkų, turinčių nuosavą mišką. Pakako susisiekti su miško savininku ir paprašyti atvežti malkų. Malkas, supjautas apie 2 m strypais, dvikinkiu vežimu atveždavo užsakovui į namus.[95] Buvo ir valstiečių, besiverčiančių prekyba malkomis. Prekyba malkomis vertėsi Beržupių kaimo gyventojai Abraitis ir Juozas Balys bei garliaviškis Juočkus. Šie malkas supirkdavo iš turinčių miškus ūkininkų, susiveždavo į savus namus ir, kiek padžiovinę, veždavo parduoti į Naumiestį, Šakius, Vilkaviškį, Kauną.[96]

Klampupių kaime gyvenęs Šabaniauskas pirkdavo statų mišką ir, pasamdęs kaimo vyrus, iškirsdavo. Malkinę medieną parduodavo ūkininkams, o geruosius rąstus vežė į lentpjūvę, kur kiekvieną rąstą apipjaudavo iš keturių pusių (*keturbriaunai*). Tada vėl samdė darbininkus, vežė į pasirinktą miško aikštelę, statė namus ir pardavinėjo *nusikėlimui*, t. y. nusipirkęs namą, privalėjai sugriauti jį ir pervežti į reikiamą statybos vietą. Statė (*surinkdavo*) tie patys statę namą vyrai arba statybą organizavo naujojo namo šeimininkas. Stambesnes šakas supirkdavo *vindininka*s Krameris, gaminęs verpimo ratelius.[97]

Amatininkai turguje. Amatininkų dirbiniai – buities reikmenys, naudoti kasdieniniame gyvenime. Daugelį jų pasigamindavo patys valstiečiai. Be to, amatininkų dirbinių nedaug ir tereikėjo, nes gaminius **v**alstiečiai labai saugojo ir brangino. Kai kurie namų apyvokos rykai buvo perduodami iš kartos į kartą. Trūkstamus ar taisytinus gaminius dažniausiai užsisakydavo pas žinomus meistrus. Todėl, nesant didelei dirbinių paklausai, amatininkų *jomarkuose* buvo nedaug, pastovios vietos turgavietėje jie neturėjo, prekiavo ten, kur surasdavo laisvą žemės plotelį.

XIX a. pabaigoje, iškirtus didžiąsias girias, griškabūdiečiai jau stokojo medienos. Namų apyvokos reikmenis (geldas, *kočiotuves* drabužiams lyginti, grėblius, medines šakes, pintines (*kašes*) į *jomarkus* atveždavo miškingų regionų – Palubių, Jankų, Katinų – kaimų valstiečiai. Deja, gaminių paklausa buvo menka, todėl meistrams teko rinktis tuos *jomarkus*, kuriuose tikėjosi parduosią. Sezoninės paklausos gaminius vežė į proginius

[94] Jonas Stalioraitis, gim. 1919 m. Degutinės k.
[95] Bronė Lepeškienė, gim. 1914 m. Griškabūdyje.
[96] Ona Procutienė, gim. 1905 m. Griškabūdyje.
[97] Klemensas Juodišius, gim. 1915 m. Nemirų k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

jomarkus: krepšius – prieš bulviakasį, grėblius – prieš šienapjūtę, statinaites – užaugus rudenio gėrybėms, vazonėlius gėlėms – pavasariais, kai gėlės persodinamos, kai būstas atgijusia žaluma puošiamas. Puodynių pagausėdavo prieš Sekmines, kai šviežioje žolėje pasiganiusi banda duodavo daugiau pieno. Neretai amatininkai gaminius keisdavo į maisto produktus. Puodžiai puodynes keitė į javus, pavyzdžiui, už puodynę ėmė puodynę kviečių.

Griškabūdžio miestelyje gyveno keletas verpimo ratelių meistrų (*ratelninkų, vindininkų*), keletas klumpdirbių, gaminusių medpadžius (*šliures*). *Ratelninkai* prie gyvenamųjų namų prikaldavo verpimo ratelio (*vindo*) ratą ir lentelę su meistro pavarde. Klumpdirbiai, tarsi gėdindamiesi savo amato, to nedarė. Žymiausi miestelio *vindininkai* buvo Krameris ir Ešius, tačiau vietos gyventojų paklausa buvo maža, tad ratelius vežė į didesnius miestus, arčiau pasienio. Griškabūdietis Baltrušaitis ratelius vežė į Alvito šv. Onos atlaidus, Ešius – į Pilviškių *jomarkus*. Jei ratelį užsisakydavo „iš namų“, pakako 17–18 litų. Turguje ratelis buvo brangesnis.

Griškabūdietis Pranas Dailidė gamino ir taisė vežimus, roges, ratus. Dirbo namų dirbtuvėlėje. Užsakymus priimdavo ir parduodavo *iš namų*.[98]

Čigonai ***jomarke***. Čigonai miestelyje pasirodydavo tik *jomarkų* dienomis. Atvykdavo vežimais (*patvadomis*), visa šeimyna. Vežimus palikdavo miestelio pakraštyje, o turgaus aikštėn vyrai atjodavo raiti, iš tolo rodydami arklių grakštumą, o moterys ateidavo pėsčios. „*Nuo Novos važiuoja žingine, patvada prie patvados. Stodavo prie žydų kapinių. Patvadas palieka pievose.*“[99] Turgavietėje įsisprausdavo arčiau centro. Pirko, pardavė ir mainė arklius tik vyrai. Raišus ir paliegusius išjodinėdavo vaikai.

„Kad parodytų, kaip arklys bėga, užsodina an arklio čigoniuką ir paleidžia arklį ristele. Vaikas lengvas, arklys bėga. Bet ir lietuviuks lengvas, o užsodins lietuviuką, – arklys neklauso. Gal čigoniuko batuose vinys buvo įkaltos, kad arklys taip bėga?“[100]

Neretai lietuviai patikėdavo čigonais, pirkdami džiaugėsi eikliais žirgais: „*Šmaukštels botagu čigonas – arklys an dvejų kojų aina. Paims botagą lietuvis – nieko neišeina.*“[101] Dažnai, nusipirkęs tokį arklį, tik parsivedęs namo valstietis suprasdavęs, kad arklys vos paeina.

Kol čigonai arklius mainė, čigonės patiklioms moterims ir merginoms laimę būrė (*kortas kėlė, varažydavo*). Nusives, būdavo, patikliją kur atokiau nuo žmonių, prie bažnyčios ar į šventorių, ir išvilios pinigus. „*Moterims buvo gėda pasisakyt, kad pinigų neteko, kad čigonka patikėjo, tai ir slėpė teisybę.*“[102]

Prekyba būdose. Būdos – tai mediniu karkasu, nesudėtingos stačiakampės konstrukcijos, lengvi, greitai suneriami ir vėl išardomi kilnojamieji turgaus įrenginiai. Vienšlaičiu arba dvišlaičiu stogu. Griškabūdiečiai juos vadino *būdomis*, *būdelkomis*, *palapinėmis*. „*Būdos panašios į palapines, tai ir vadino palapinėmis.*“[103] Žmonės, prekiaujantys būdose, vadinti *karabelninkais*, *karabelnikais*. „*Sakydavo: karabelnikų būdos, karabelninkų palapinės.*“[104] „*Nusipirk*

[98] Jonas Kardauskas, gim. 1918 m. Paluobių k.
[99] Bronė Lepeškienė, gim. 1914 m. Griškabūdyje.
[100] Vitas Endriukaitis, gim. 1913 m. Leliokiškės k.
[101] Jonas Stalioraitis, gim. 1919 m. Degutinės k.
[102] Juozas Blazgys, gim. 1911 m. Vyžpinių k.
[103] Ona Procutienė, gim. 1905 m. Griškabūdyje.
[104] Zenonas Grybauskas, gim. 1914 m. Patašinės k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

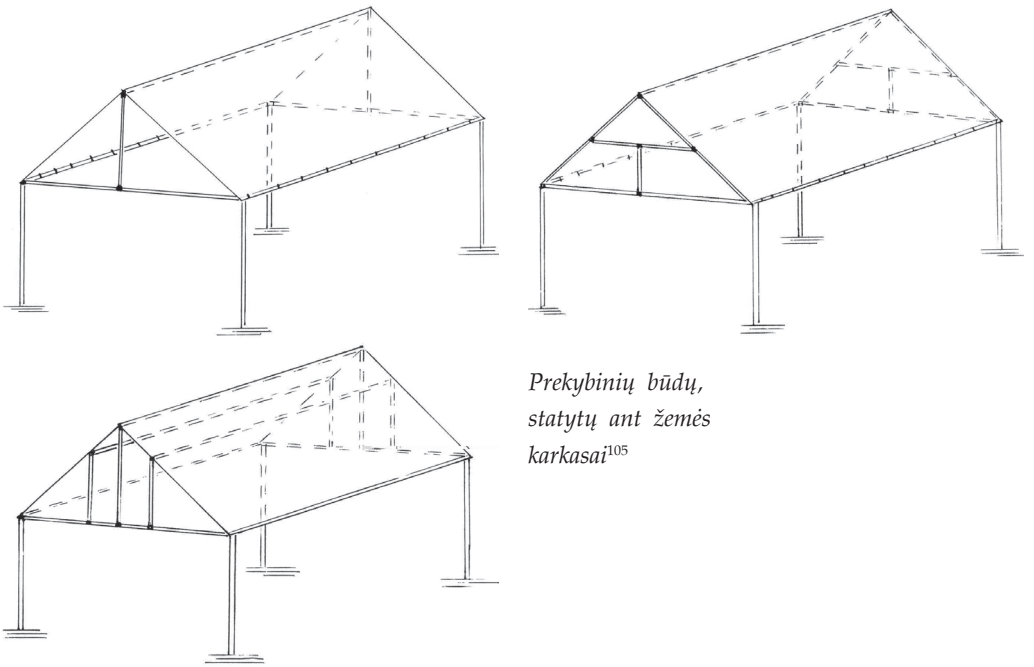

Prekybinių būdų, statytų ant žemės karkasai[105]

pas karabelninkus. Jau karabelnikai atvažiavo.“[106] Būdas statė turgaus ir atlaidų dienomis, turgavietės pakraštyje, lygiagrečiai šventoriui. Prekiavo vietiniai ir Šakių, Pilviškių, Kudirkos Naumiesčio, netgi Vilkaviškio prekybininkai. Prekeiviai buvo išsipirkę patentus, o vietos turgavietėje nebuvo nurodytos, tad „*statė būdas, kur pakliuvo. Kiekvienas stengėsi statytis arčiau vartelių, prie šventoriaus*“[107], kur sausesnė, švarėlesnė vieta, didesnis pirkėjų srautas, guvesnė, ypač atlaidų dienomis, prekyba. Griškabūdžio aikštėje statytos dvejopos būdos – ant žemės ir ant vežimų. Statė patys prekeiviai, prekiavę tose būdose. Pasitaikydavo, kad tolimesnių vietovių *karabelninkai* palikdavo būdas pažįstamiems griškabūdiečiams, kurie už tam tikrą atlygį ankstyvą *jomarko* rytmetį pastatydavo būdas, parinkdami geresnę prekybai vietą. Atvykusiems prekeiviams likdavo tik išsidėlioti prekes. Kai kurie prekeiviai miestelyje įsikurdavo iš vakaro.

Būdų karkasą sunerdavo iš nužievintų eglių karčių arba stačiabriaunių medžio lystelių. Sujungimo taškus tvirtino viela, odine arba linine virvele, rečiau – metaliniais varžteliais. „*Suriša iš eglinių karčių ir drato. Viena kartis įkypa kitai. Nereikia nė pusvalandžio, kad pastatytų.*“[108] Būdos ilgis ~3–4 m, plotis ~2–2,5 m. Įgudę prekybininkai būdą ant žemės pastatydavo per 20 minučių, ant vežimo – dar greičiau. Karkasą aptraukdavo apvalkalu, pasiūtu iš baltos, storos, namuose impregnuotos drobės. „*Iš paklodžių medžiagos.*“[109] Dažniausiai audiniu dengė stogą ir tris sienas – abi galines ir nugarinę. Nugarinę sieną visuomet dengė lig pat žemės, o šonines, esant karštiems orams, – lig pusės. Būdos viduje pasistatydavo išardomą stalą arba išilgai būdos ant galinių karkaso atramų suklodavo lentas ir uždengdavo balta staltiese. Pastatytose būdose prekiavo skarelėmis, palaidinukėmis *(bliūzelėmis)*, prijuostėmis

[105] Straševičienė E. *Prekybinė būda ir prekyba joje*, LBM 9338, 1992, p. 1–7.
[106] Adelė Karnauskienė, gim. 1910 m. Kermuškalnio k.
[107] Antanina Valatkienė, gim. 1907 m. Patašinės k.
[108] Juozas Blazgys, gim. 1911 m. Vyžpinių k.
[109] Bronė Lepeškienė, gim. 1914 m. Griškabūdyje.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

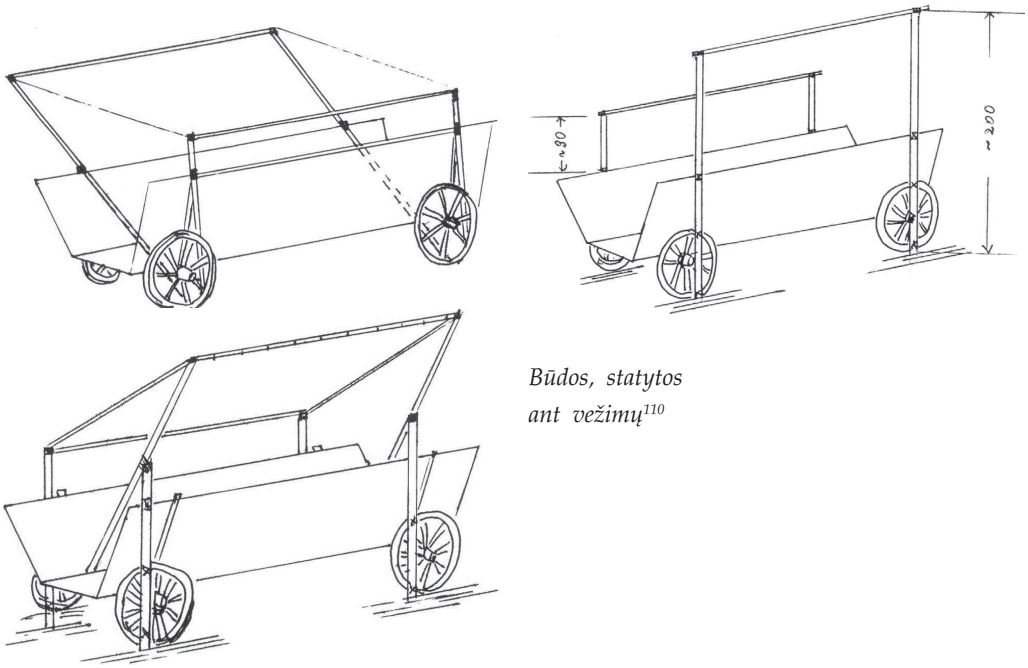

Būdos, statytos ant vežimų[110]

(*žiurstais*), vyriškais kaklaryšiais (*šlipsais*), tualeto reikmenimis (*parfumais*), fabrikinės gamybos siūlais, adatomis, karoliais (*karieliais*), plaukų smeigtukais (*špilkomis*), kaspinais (*bantais*), šukomis, sagomis (*guzikais*) bei kitais mažmožiais ir kiek rečiau maisto produktais: įvairaus dydžio riestainiais (*kringeliais, barankomis*), pyragais (*bandomis*), pyragaičiais (*piernykais*), meduoliais (*medaunykais*), bandelėmis (*bulkutėmis*), rūkyta mėsa, dešromis. Riestainių pardavėjus vadino *kringelni(n)kais*, pyragų – *bekeriais*. Beje, rūkytos dešros taip pat buvo apvalios, tad ir jas vadino *kringeliais*. *„Būdose – visokios smulkmenos: adatos, sagos, virtinės kringėlių, bandos, kiti mažmožiai.“*[111] Prekes išsidėliodavo ant staliukų. Dalį sukabindavo fasadinėje būdos pusėje ant išilgai būdos ištemptų virvelių ir šoninių karkaso atramų. Prekiavo dažniausiai moterys. Griškabūdietė Ona Procutienė prisiminė prekiavusias Rinkevičienę ir Naujokienę.

Statantys būdas *„an patvadų“* vežimais sustodavo aikštės pakraštyje išilgai gatvės. Arklį iškinkydavo ir nuvesdavo į pažįstamo miestelėno kiemą arba pririšdavo vežimo gale. Prieš vežimą įkaldavo du aukštesnius už žmogų kuolus, uždėdavo skersinį ir užkabindavo storą, namuose impregnuotą drobę. Drobės pakraščiai buvo atsiūlėti plačia atlanka, į kurią buvo įverta virvutė drobei pritvirtinti prie padaryto karkaso. Priešingame vežimo šone drobę pririšdavo prie vežimo *rungų*. *„Įkala prieš vežimą porą kuolų ir įtempia drobę.“*[112]

Prekybai prieš vežimą pastatydavo stalą. Stalas – tai ant medinių kryžmų-stovų uždėtos 2–3 vežimo ilgio, tarpusavyje sujungiamos lentos. Stalą dengdavo balta drobe. Ant stalo padėdavo kepaliuką pyrago, peilį ir lėkštines svarstykles. Kitos prekės – vežime. Šakiškiai Vyšniauskai, prekiavę Griškabūdyje pyragais, retsykiais kepdavo ir bandelių (*bulkučių*). Veždavo vežimu pintinėse. *„Ant stalelio sudeda krūvelę bandelių. Kitos – vežime.“*[113]

[110] Straševičienė E. *Prekybinė būda ir prekyba joje*, LBM 9338, 1992, p. 1–7.
[111] Albina Žemaitienė, gim. 1912 m. Vyžpinių k.
[112] Juozas Vincas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.
[113] Bronius Strimaitis, gim. 1920 m. Bliuviškių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

„Atvažiuodavo kringelnykai. Nedideliu vežimu. Barankos – maišuose. Pastato vežimą, užtraukia marška, an visų kripių išdėsto an šniūrų suvertus kringelius. Įvairaus dydžio, – už pusę lito, už litą. Buvo storų ir visai plonų, cukrinių ir pasūdytų barankų.“[114]

Riestainius parduodavo virtinėmis (*šniūrais*). Virtinės kaina priklausė nuo riestainių dydžio, rūšies ir skaičiaus, suverto ant virvelės. Neturintieji lito pirko už 20 centų. Jiems pardavėjas iš maišo ištraukdavo kelis riestainius. *„Bernai pirko visą virtinę už vieną litą.“* Būdavo, keletas vyrų, nusipirkę po virtinę, susivaržo, kurio virtinė stipresnė. Dažnai tai baigdavosi nesėkme.

„Šniūrą nutraukia, barankos pabyra į purvyną. Barankų turguje nevalgė. Baisi gėda buvo ainant bulką a obalį valgyt. Net cukierkų (saldainių) *nečiulpė ainant. Būdavo pavasarininkų paskaitos, mokydavo, kap reikia algtis, kap rengtis, kap valgyt. Mokė studentai. Žmonės dori buvo. Nebuvo girdėt vagysčių. Kaime durys – nerakytos.“*[115]

„Perki šniūrą, duoda baranką magaryčių. Turguj ir karčemoj. Nuaini karčemon, perki buteliuką, tai porą barankų užmauna an to buteliuko, – magaryčios.“[116]

Be Vyšniauskų, į Griškabūdį pyragus atveždavo šakiškiai Kvedaras bei Naujokaitis. Atvažiuodavo ir Pilviškių kepėjai (*bekeriai*). *„Katras indomiau šaukia, pas tą i aina.“*[117] Kiekvienas turėjo savą oraciją:

Vienas šniūras – pusė lito...
Viens, kas pirks,
Antras, kas parduos,
Trečias, kas pusę lito duos.

Vežimuose prekes išsidėstydavo ir dešrų pardavėjai, puodžiai, batsiuviai, siuvėjai. Dešras pardavinėjo svarais, vėliau – kilogramais. Šakietė Anelė Vyšniauskienė papasakojo nutikimą – *„ateina pirkėjas ir prašo duoti dešros metrą“*, o pardavėja, nesupratusi juoko, atrėžia: *„Iš kur aš gausiu metrą, galiu parduoti kilogramą.“*[118]

Būdų skaičius prekymetyje priklausė nuo oro sąlygų ir lauko darbų. *„Būdavo iki trisdešimt būdų, o kai kada užtekdavo ir dešimties.“*[119] Didžiuosiuose prekymečiuose būdas statė greta viena kitos, *„palapinė prie palapinės“*, dviem eilėmis, nutolusiomis viena nuo kitos per 10–15 m, atgręždami būdas fasadine puse viena eilė į kitą. Susidariusioje gatvėje pirkėjai galėjo laisvai judėti, taip pat ir apsipirkti. *„Balkus dešra kupčiavojo. Atlaiduos, sykiais ir jomarkuos. Rožančiais, krepšiais, laikraščiais prekiavo Matjošėlis. Staliuką turėjo.“*[120]

[114] Antanas Bliuvas, gim. 1910 m. Degutinės k.
[115] Jonas Kardauskas, gim. 1918 m. Paluobių k.
[116] Albina Žemaitienė, gim. 1912 m. Vyžpinių k.
[117] Zenonas Grybauskas, gim. 1914 m. Patašinės k.
[118] Straševičienė E. *Prekybinės būdos Šakiuose*, LBM 9338, p. 4.
[119] Zenonas Grybauskas, gim. 1914 m. Patašinės k.
[120] Valentinas Ruzgus, gim. 1920 m. Šilgalių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

Loterija ***jomarkuose.*** Griškabūdyje, kaip ir visoje Lietuvoje, tarpukariu buvo rengiamos dvejopos loterijos: vienos – visuomeniniais tikslais, dažniausiai labdarai, kitos – konkretaus asmens ar asmenų grupės pasipelnymo šaltinis. Pirmosios dažniausiai rengtos masinių susibūrimų, švenčių, atlaidų bei jaunimo pasilinksminimų metu. Kitos – prekymečiuose. Labdaros loterijas rengė religinės organizacijos. Valentino Ruzgo teigimu, labdaros loterijas numatydavo bažnyčios taryba, skelbė vietos klebonas. Jis pamaldų metu nurodydavo būsimos loterijos datą, dažniausiai artimiausių atlaidų dieną, vietą ir valandą, pasakydavo, kur ir kokius daiktus aukai suvežti ar sunešti. Griškabūdiečiai V. Ruzgas, S. Valaitienė, A. Strimaitis ir B. Strimaitis prisiminė, kad loterijos dieną ūkininkai klebonijos kieman suveždavo jaunus galvijus, *„kas veršiuką, kas paršiuką ar aviną“*, mažiau pasiturintieji atnešdavo maisto produktų – kiaušinių, sūrių, lašinių, sviesto, atgabendavo namuose austos drobės. Miestelio gyventojai atnešdavo naujų namudinių ar pramoninių dirbinių. Aukas rinko besirūpinančios šalpos ir špitolės reikalais krikščioniškosios moterų organizacijos. Paaukotus daiktus įvertindavo ir loterijos bilietų kainą nustatydavo klebonas bei jo paskirti žmonės, atsižvelgę į suneštų daiktų kiekį, vertę ir sąlyginai numatę būsimą dalyvių skaičių. Griškabūdyje loterija vykdavusi po mišių, klebonijos kieme. Loterijai vadovavo klebonas. *„Loterijose visko pasitaikydavo. Sumokėjęs keletą litų, galėjai tik adatą išlošti. Bet tai aukos loterija, ir niekas nepyko.“*[121]

Asmeninio pasipelnymo loterijas griškabūdiečiai vadino *lošimu*, *lošiu*, o jų organizatorius – *lošikais*. Dažnai *lošikais* vadinti ir loterijos žaidėjai. *Lošimus* organizavo Griškabūdžio ir iš kitų parapijų atvykstantys pusamžiai vyrai. *„Atvykdavo iš kitur“*[122]; *„Kas nors iš apsukresnių Griškabūdžio gyventojų.“*[123] Loterijose sukauptas pelnas buvo bene vienintelis *lošikų* pragyvenimo šaltinis. Po prekymečius keliavo jie savu arkliuku ar pasiprašydavo pavežami. Reikiamą loterijai įrangą atsinešdavo rankose. Vienoje rankoje nešdavosi staliuką, kitoje – visa, kas reikalinga loterijai: fanerinį lagaminėlį (*katarinką*) ar narvelį su kanarėle, lošimui skirtas smulkmenas, bilietus. Vykdavo po vieną, ir tik metiniuose (didžiuosiuose) *jomarkuose* padėdavo paaugliai berniukai. Loterijos staliukai buvo nedideli, trikojai (metaline, trišakiu išskleidžiama koja), pirkti krautuvėse arba pačių pasigaminti. Kai kurie loterijos organizatoriai turėjo medinius vienakojus, apskritu (~60 cm) stalviršiu stalelius, analogiškus plačiai paplitusiems Suvalkijos ūkininkų sodybose kortų staleliams. Vietą turgavietėje pasirinkdavo patys, žiūrėdami, kur didesnis žmonių susibūrimas. Loterijos bilietus parengdavo patys. Tai tūtelėn susukti stačiakampiai (~5,0 × 2,0 cm) balto popieriaus lapeliai, kuriuose buvo užrašyti laimėjimai. Buvo ir tuščių, be jokio laimėjimo bilietų, tačiau visuomet juose buvo užrašomi palinkėjimai: *„Trauk kitą bilietą“*, *„Antras bus laimingas“*, *„Geros kloties“*, *„Geros kupčystos“*, *„Pasisekimo gyvenime“*, *„Lošk dar kartą“* ir kt. Lošėjams paskatinti ant stalelio tarp įvairių lošiamų smulkmenų padėdavo vieną kitą brangesnį daiktą – buteliuką degtinės, gražesnį kaspiną ar skarelę. Ypač vyrai varžydavosi dėl *„ketvertoko“* – 250 g talpos degtinės buteliuko (*pusbonkio*). Neretai geresni daiktai taip ir likdavo neišlošti.[124] Loterijos bilietai kainavo nevienodai. Kaina priklausė nuo žaidimo. Griškabūdiečiai prisiminė lošimo ratą, *katarinką* bei bilietėlius traukiančią kanarėlę, lošimą saldainiais.

[121] Salomėja Vasaitienė, gim. 1915 m. Bliuviškių k.
[122] Bronius Vaičaitis, gim. 1917 m. Zygmantų k.
[123] Zenonas Grybauskas, gim. 1914 m. Patašinės k.
[124] Valentinas Ruzgas, gim. 1920 m. Šilgalių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

*Lošimo ratas***.** Griškabūdiškių vadintas *kalvaratu.* Tai apie metro skersmens skritulys, išpjautas iš didelio faneros lapo. Vienoje skritulio pusėje pakraščiu, kaip laikrodžio ciferblate, išrašyti skaitmenys (nuo vieno iki dvylikos), o centre pritvirtinta rodyklė. Antroje pusėje, taip pat centre, pritvirtinta stačiu kampu sulenkta metalinė rankena, kuria pasukamas lošimo ratas. Skritulys kabinamas vertikaliai ant metalinio stovo (*strypo*), pritvirtinto prie stalviršio krašto, lošėjo krūtinės aukštyje. Pasukus rankeną, ratas apsisuka keletą kartų aplink savo ašį ir sustoja. Rodyklė parodo vieną iš dvylikos skaitmenų. V. Ruzgo pasakojimu, jam, tuometiniam paaugliui, įsirėžę atmintin sukamo rato garsas: *„Pasukus ratą, jis labai „plerpdavo.“*[125] Vienu metu žaidė 12 žaidėjų. Išlošdavo tas, kurio bilieto skaičius sutapdavo su rodyklės rodomu skaičiumi. Išlošti buvo galima saują saldainių, kilogramą cukraus arba kitų mažmožių. Tuščių bilietų nebuvo. Numerius ir jais lošiamus daiktus žaidimo organizatoriai surašydavo balto popieriaus lape ir lapą padėdavo ant stalo taip, kad žaidėjai matytų rodyklės parodytą skaičių ir analogišką skaičių bei išlošto daikto pavadinimą lape. Apgavysčių negalėjo būti.

Katarinka. Tai loterija, pagrįsta dresuotos kanarėlės, rečiau jūrų kiaulytės reakcija į muzikos garsus. Įtaisas vadintas *šeini katarinka*, *katrinka*, *katerinka*. Griškabūdiečiai mena:

„Eidavo senas žydas. Rankoj katarinka, užanty – papūgėlė. Eidamas šaukdavo, kviesdavo visus susirinkti. Dainuodavo:

Aš an savo katarinkos,
kad ir vidury jelinkos.“[126]

„Lošikai rinkoje atsistodavo, kur jiem patinka. Vietą keisdavo. Nešiojosi trikojį stalelį ir katarinką.“[127] Turgavietėje trikojį išskleisdavo, pasidėdavo ant jo stalviršio skrynelę – *katariuką* ir greta pastatydavo dėžutę su mažais, susuktais į tūteles popieriaus lapeliais – loterijos bilietais. Kiekviename biliete užrašytas lošiamo daikto pavadinimas ar taiklus posakis. Tuščių lapelių, kaip ir kitose loterijose, nebuvo. Kanarėlę patupdydavo ant bilietų dėžutės ar sau ant peties. Pasiruošęs žaidimui, kviesdavo vyrus ir moteris pažiūrėti, kokią laimę šiandien jiems atneš kanarėlė. Žaidėjui sumokėjus litą, loterijos organizatorius pasukdavo *katarinkos* rankenėlę. Pasigirdus muzikai, kanarėlė ištraukdavo vieną popierėlį ir paduodavo jį šeimininkui. Šis, išvyniojęs *bilietą*, garsiai pasakydavo, ką žaidėjas išlošęs. Neretai tai būdavo prasmingas palinkėjimas, giliai įstringantis žaidėjo sąmonėje. Kai kurie griškabūdiečiai pasakojo *jomarke* matę senuką, nešiną ranka sukamą *katarinką* ir jūrų kiaulytę.

„Katarinka – keturkampė dėžutė su koja. Ant katarinkos viršaus pastato narvelį su jūrų kiaulyte ir greta papila bilietukų. Vaikai apstoja. Įdomu.“[128]

Lošimas saldainiais. Apylinkėje pavyko aptikti du šio žaidimo variantus, įvardytus dviem pavadinimais:

[125] Zenonas Grybauskas, gim. 1914 m. Patašinės k.
[126] Zenonas Grybauskas, gim. 1914 m. Patašinės k.
[127] Bronė Lepeškienė, gim. 1914 m. Griškabūdyje.
[128] Bronius Strimaitis, gim. 1920 m. Bliuviškių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

„Lig–lygu“[129] ir *„Pora–lyšna“*.[130] Vienas kitą griškabūdiečiai kviesdavo sakydami: *„Einam lošti an saldainių.“*[131]

Lošimo esmę apibūdino Eugenija Laurinaitienė: *„Susideda dėžes, pasideda kėdę ir susideda saldainius“*[132] ir Konstancija Buragienė: *„Padedi kiek pinigų, semi. Jei lygu – tavo.“*[133]

Lošimo saldainiais organizatoriai įsikurdavo turgaus aikštės pakraštyje, *bob-turgyje*. Būdavo, pasistato keturkampį (~0,8 × 0,5 m) medinį sudedamą staliuką ir keturkampę kėdutę (*taburetę, taburetką*) atsisėsti. Viename stalo krašte pasidėdavo fanerinę dėžutę su bilietukais, kitame – medinę užvožiamu dangteliu dėžutę, talpinančią 4–6 kg čiulpiamų saldainių (*cukierkų*), įvyniotų į blizgius popierėlius. Pasiruošę žaidimui lošikai šaukdavo, kviesdavo *„dyvų pažiūrėti ir laimę išbandyti“*. Dažnai lošikams talkino turgavietės prižiūrėtojas Petkūnas.

Jis atsistodavo ant artimiausio vežimo, paskambindavo varpeliu ir šaukdavo: *„Ateikit visi, pribūkit visi... Saulė patekėjo, laimė atėjo... pasiimkit laimę. Laimę pasiimkit...“*[134] Petkūnas turėjo savitą oraciją, pabrėžusią kilnius lošimo organizatoriaus ketinimus. Deja, oracijos nepavyko užrašyti. Lošikai Petkūnui atsilygindavo saldainiais. Susirinkdavo daug žmonių. Dauguma jų būdavo smalsuoliai, ir tik nedaugelis ryždavosi mokėti 20–30 centų. Išties tai buvęs jaunimo žaidimas. Jaunuoliai sumokėdavo centus, o merginos traukdavo saldainius arba saldainius traukdavo patys vaikinai, o išlošę didžiuodamiesi vaišino merginas.

Kitas žaidimo variantas – lošimo organizatorius pasemia saują saldainių, o žaidėjas turi atspėti, lyginis ar ne saldainių skaičius yra saujoje. *„Jei įspėjai, grąžina litą. Visaip būdavo. Saldainiai geri. Pirmą ir antrą kartą duoda laimėt. Paskui, kaip spėsi – neįspėsi.“* Arba: *„Įspėjusiam atitenka visa sauja saldainių, o neįspėjusiam – barankos skylė, saldainius suberdavo atgalios į dėžutę.“*[135] Būta apgavysčių, nesusipratimų, viešo nepasitikėjimo lošimo organizatoriais. Lošikai taip vikriai mokėdavo paslėpti rankovėje saldainį, kad nei žaidėjas, nei kuris nors iš gausaus smalsuolių būrio nesugebėdavo to pastebėti. Teisumui įrodyti lošimo organizatorius sauja pasemtus saldainius (be paslėptojo) paberdavo ant stalo ir, pridengęs ranka, vikriai suskaičiuodavo. Jei lošiantysis atspėdavo, lošikas vikriai smiliumi atlaisvindavo rankogalyje paslėptą saldainį ir išmesdavo jį prie kitų pabertų saldainių. Patyrusių lošikų pirštai buvo taip įgudę, kad, imdamas iš dėžutės saldainius, jau žinojo, kiek saldainių turi saujoje. Žmonės tai suvokdavo, prašydavo patiems leisti traukti saldainius. Tačiau sumanūs prekeiviai greitai išsisukdavo klausimu: *„Ar, tamsta, plovei rankas po gaidžio čiupinėjimo?“*, *„Gaidį čiupinėjai, saldainių neliesk.“*[136] Moterims tai sukeldavo gardų juoką, o suglumęs žaidėjas sušukdavęs *„trauk“* ir nusviesdavęs ant stalo reikiamus centus. Kartais organizatoriai sutikdavę leisti pačiam žaidėjui traukti saldainius, tačiau tai būta retai, o ir žaidėjų buvusių nesąžiningų, mokėjusių vikriai paslėpti saldainį. Jei loterijos organizatorius tai pastebėdavo, kildavo ginčas, neretai sprendžiamas muštynėmis. Ona Procutienė pasakojo, jog vieną dieną jai labai sekęsi lošti:

[129] Bronė Lepeškienė, gim. 1914 m. Griškabūdyje.
[130] Juozas Blazgys, gim. 1911 m. Vyžpinių k.
[131] Antanas Bliuvas, gim. 1910 m. Degutinės k.
[132] Eugenija Laurinaitienė, gim. 1914 m. Rygiškių k.
[133] Konstancija Buragienė, gim. 1919 m. Bliuviškių k.
[134] Eugenija Laurinaitienė, gim. 1914 m. Rygiškių k.
[135] Konstancija Buragienė, gim. 1919 m. Bliuviškių k.
[136] Antanas Bliuvas, gim. 1910 m. Degutinės k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

„Kiekvienąsyk atspėdavau. Prisirišau pilną nosinį saldainių. Tie spekuliantai sako: „Tu, mergužėle, bėk tolyn, ba mus ubagais paleisi. Ir neleido tądien daugiau lošti, o kitos dienos buvo nesėkmingos. Valgėm ir visą nedėlią nesuvalgėm.“[137]

Firmų reklama. Dideliais žmonių susibūrimais naudojosi stambūs pramonininkai. Jų samdyti žmonės važinėjo po prekymečius, reklamuodami fabrikų gaminamą produkciją. Deja, griškabūdiečiai *jomarkuose* prisiminė tik vienintelę Klaipėdos muilo fabriko reklamą, skatinusią pirkti muilą „Žuvelė“. Keletą kartų per metus atvažiuodavo keistai apipavidalintas, panašus į žuvį automobilis. Jo šoninis paviršius buvo kiek prailgintas ir padengtas žuvies žvynais išpieštu audiniu. Automobilio priekyje vietoj apšvietimo lempų buvo išpieštos dvi didelės žuvies akys. Automobilyje sėdėjo du keistai apsirengę vyrai ir šaukdami

Muilas „Žuvelė“ skalbia baltą skarelę,
Šviesią suknelę,
Pirkite muilą „Žuvelė“.
Muilas „Žuvelė“ buvo ir yra geriausias
muilas visame pasaulyje[138]

susirinkusiems dalijo ar mėtė į minią mažus muilo gabaliukus, vis girdami ir aiškindami, kiek muilo galima nusipirkti už vieną litą.

Kitos turgaus pramogos. Visko *jomarkuose* būdavo. *„Ubagai susėdę dainuoja an panų, an moterų.“*[139] Po *jomarkus* važinėjo visoje Užnemunėje gerai žinomas, gyvenęs Pilviškiuose liaudies muzikantas ir dainininkas neregys (pateikėjų teigimu, šiek tiek matė, tik tamsius akinius nešiojo) Antanas Sutkus, lydimas žmonos ir paauglio berniuko, grojusio smuiku. Būdavo, sustos turgavietėje, arčiau *bobturgio*, pačirpins smuikeliu ir susirinkusiųjų paprašys, kas kiek gali *„sumest“* (paaukoti) už muziką ir šmaikščią dainą. Susirinkdavo būriai smalsuolių. Vyrai prašydavo padainuoti *„an moterų“*, moterys – *„an vyrų“*. A. Sutkus paklusdavo. Griežda mas smuiku, užtraukdavo paties sukurtą dainą, o berniukas (teigiama, taip pat buvęs neregys), mušdamas būgnelį, plonu balseliu pritardavo.

„Sutkus gražiai grajino. Grojo kanklėm, griežė smuiku. Ėjo per atlaidus, jomarkus. Eidavo pas ponus, į balius (pobūvius) *dainuot. Už grojimą imdavo 50 ar 100 Lt. Žmonės kalbėjo, kad dukroms dalis uždirbo, po 25 000 Lt išmokėjo. Už tokius pinigus galėjai 20–30 ha ūkį nupirkti.“*[140]

Vyrai pinigų negailėjo, daugiau duodavo nei moterys, todėl ir A. Sutkus apie merginas ir moteris dainavo šmaikščiau, nuvertindamas jų darbą, menkindamas padėtį šeimoje, kad tik vyrams įtiktų, litą užsidirbtų. Dažnai pats klausdavo ir pats atsakydavo:

[137] Ona Procutienė, gim. 1905 m. Griškabūdyje.
[138] Bronius Rudaitis, gim. 1908 m. Patamošupių k.
[139] Ona Procutienė, gim. 1905 m. Griškabūdyje.
[140] Bronius Rudaitis, gim. 1908 m. Patamošupių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

– *Kur tas senas bobas dėt?* (2 kartus)
– *Prie mažų kūdikių gaudyt blusų nuo pilvų.* (2 kartus)

Toliau klausdavo:

– *Kur tas jaunas mergas dėt?* (2 kartus)

Ir vėl pats atsakydavo:

– *Į Rygą, į Rygą, į konservų fabriką.* (2 kartus)[141]

Moterys pyktelėjusios reikalavo padainuoti *„an vyrų“*. A. Sutkus labai mėgo ne tik pašiepti, bet ir sukurti intymią aplinką, už ką jauni vyrai jį labai mėgo ir nepagailėdavo vieno kito lito:

Nemunėlis atsigaus...
Nuogos mergos plaukt pradės...
O kas mergų panorės,
Pasigauti jas galės.

Tereikėjo pasakyti kokią nors miestelio ar šalies naujieną, ir A. Sutkus, pritardamas kanklėmis, tuoj pat uždainuodavo. Viena jo dainų, kaip sakė Juozas Vincas Kuraitis, tapo griškabūdiečių himnu:

Greit ateis geri laikai.
Gims tuoj vyrai, ne vaikai.
Jie užgimę tuoj kalbės
Ir jau vaikščioti galės.
Duonos kepti nereikės –
miltus an saulės padės.
Štai jau duona gatava,
imk ir valgyk su kava.
O kai valgyt panorės,
sriubos virti nereikės.
Pasuk vieną iš triūbos, –
kokios tik nori sriubos.[142]

Paūgėjus berniukui, važinėjo su žmona. Ši mušdavusi būgnelį, tačiau, A. Sutkui dainuojant, nepritardavo. Užsitęsus *jomarkui*, kaip teigia Ona Procutienė, Sutkai nakvodavo jos šeimos namuose. A. Sutkus sugebėjo persikūnyti, pajusti laiko dvasią. Po turgus važinėjo ir karo metais, ir ankstyvuoju pokariu. Tik *dainuškos* jau buvo kitokios. Karo pradžioje traukė:

Tupi Stalinas karklyne,
Renka utėles iš klyno...

[141] Bronius Rudaitis, gim. 1908 m. Patamošupių k.
[142] Juozas Vincas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

Matydamas vokiečių siautėjimą krašte, dainavo:

Vištelė sena, nedėslinga.
Ale prūsui ant šmūtkos yr reikalinga.

Karo pabaigoje samprata kiek pakito:

Čia gi ne rusas –
vokietys kaltas.
Tiktai jis nori
palikti baltas.

Pokariu nepritarė kolektyvizacijai, nepritarė pyliavoms, mėgdavo užtraukti savo, o gal pačių sūduvių sukurtą dvieilį:

Laukaitytė kiaulę vedė,
o Paleckis šikną badė...[143]

Turgaus trukmė. Tikslus *jomarkų* pradžios ar pabaigos laikas nebuvo nustatytas. Vieniems turgus prasidėdavo saulei gerokai pakilus, kitiems – apie dešimtą valandą. Racionalieji sūduviai gaidgystėmis į turgų nelėkė, nekėlė triukšmo, nežadino miestelėnų. Analogiška ir *jomarko* pabaiga – išsipardavei, atlikai būtinus reikalus miestelyje, ir važiuok namo. Todėl vienų pateikėjų nuomone, turgus baigdavosi popiečiu, apie trečią valandą, kitų – šeštą valandą vakaro. Turgavietė buvo neaptverta, tad ir turgaus vartų nebuvo. Nebuvo ir apibrėžtos turgaus trukmės. Žiemą, kai anksčiau temsta, žmonės stengėsi išsiparduoti ir išvažiuoti iš aikštės anksčiau, kad su šviesa pasiektų namus ir apsiliuobti suspėtų.

Turgavietės priežiūra. Turgavietę tvarkė patys miestelėnai. Remiantis 1924 m. „Savivaldybių mokesčių Įstatymu“[144], 1931 05 02 „Vietos savivaldos Įstatymu” ir 1936 m. Šakių apskrities valdybos „Įstatymu turgavietėms tvarkyti“[145], turgavietė ir prieigos į ją turėjo būti tvarkomos valsčiaus ar miesto tarybos rūpesčiu. Turgui pasibaigus, viskas visur turėjo būti nuvalyta tą pačią dieną. Valsčiaus taryba turgavietei tvarkyti valytojų neturėjo, todėl turgavietę tvarkė patys prekeiviai ir artimiausių gatvių bei prieigų į turgavietę gyventojai. Šiandienos mastais suvokiamų šiukšlių (popieriaus, plastiko...) nebuvo. Turgavietėje telikdavo arklių mėšlas ir išsidraikęs šienas, kurį lig paskutinio šapelio susigrėbdavo ir surinkdavo gyvulius laikę miestelėnai. Jie dar turgui nepasibaigus, nešini maišais, skubėjo į turgavietę, akylai stebėdami, ar nesiruošia koks vežimas išvažiuoti. Neretai susivaržydavo, kuris pirmas pribėgs prie vežimo. Visa sugrėbę, paprašydavo šeimininko (*šeiminyko*) atiduoti netgi vežime likusį šieną.

„Pašarą retas ūkininkas susirinkdavo. Miestelėnams palikdavo. Laikę kiaules varžėsi dėl pakratų. Kartais net iš patvadų pavogdavo. Dėl pašarų tarpusavyje susipešdavo, susipykdavo.“[146]

[143] Bronius Rudaitis, gim. 1908 m. Patamošupių k.
[144] Savivaldybių mokesčių Įstatymas, *Vyriausybės žinios*, Nr. 171, Kaunas, 1924 m. rugpjūčio 10 d.
[145] Vietos savivaldos Įstatymas, *Vyriausybės žinios*, Nr. 451, Kaunas, 1936, p. 12–13.
[146] Juozas Vincas Kuraitis, gim. 1926 m. Gyviškių k.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

Arklių mėšlą vieni rinko daržams tręšti, kiti kiaulėms šerti. Pastarieji arklių mėšlą rinko į skardinius kibirus ir, parnešę į namus ir įbėrę saują kitą miltų ar bulvių lupenų, užplikydavo verdančiu vandeniu ir, visa gerai išmaišę, gautuoju jovalu šėrė kiaules. Karvių mėšlą surinkdavo daržams tręšti. Turgavietės pakraščius (savojo sklypo atkarpoje) nušluodavo patys gyventojai.

Turgaus išnykimas. Didieji *jomarkai* išnyko karo metais, nes sumažėjo užsėjamų javų plotai, sumenko gyvulių bandos, neliko žydų, valstiečiai slėpė javus, gyvulius, mėsą, slapstėsi patys. Tiesa, miestelyje išliko nedidelis turgelis, tačiau jo prekeiviai buvo tik vietos ir aplinkinių kaimų gyventojai. Pokariu (iki kolektyvizacijos) vyko nemaži savaitiniai turgūs, tačiau tokių *jomarkų*, kokie buvo tarpukariu, griškabūdiečiai jau nebematė. Sovietmečiu vykdant miestelio pertvarkos darbus, turgus buvo perkeltas į miestelio pakraštį, prie šiluminės elektrinės. Pakeista ir turgaus diena – turgus vyko sekmadieniais, laisvą nuo darbų, tačiau šventą parapijiečiams dieną. Žmonės, kad suspėtų iki vidurdienio mišių ir parduoti, ir apsipirkti, į turgų rinkosi ankstų rytmetį. Sutvirtėjus kolūkiams ir kooperacijai, turgus visai išnyko.[147]

Išvados. Didžiųjų Griškabūdžio prekymečių (*jomarkų*) gimimą, sąlygojusį parapijos ir kiekvieno ūkio ekonominę plėtrą, lėmė krašto istoriniai, politiniai, ekonominiai, socialiniai ir geografiniai faktoriai, susipynę į vieną visumą, – tolesnį ūkio vystymą, gyventojų gerovę, kultūrą ir švietimą. Prekybos *jomarkuose* analizė atskleidžia ūkio ekonominį pajėgumą, šeimos darbštumą, gyvenimo būdą, tradicijas, neretai ir politines pažiūras.

1. Vykdant girių kolonizaciją (XVII–XVIII a.), šiandieninės Griškabūdžio parapijos teritorijoje plytėję miškai buvo iškirsti ir atsivėrusiose plynėse nutiesti keliai, prie kurių kūrėsi arba buvo įkurdinti čiabuviai bei atvykėliai. Naujosios sodybos spietėsi prie tų kelių, sudarydamos gatvinius rėžinius kaimus (iki XIX a. pr. Griškabūdžio parapijoje įkurti 54 kaimai). Krašte neliko nei miškų, nei laisvos žemės plotų. Nebuvo čia nė vieno dvaro, tad ir baudžiava buvo lengvesnė. O iš miško atkovota žemė davė gausų derlių.

Ypač kraštas suklestėjo po 1795 metų, – Sūduvą prijungus prie Prūsijos, gan greitai įsivyravo prūsiška tvarka, išplito prūsiški papročiai, pakeitę valstiečių požiūrį į žemę, į socialinį progresą, lydimą pažangios žemės ūkio technikos įsigijimo ir panaudojimo. Prūsijos valdžia, žadindama valstiečių darbštumą, skatino *penkialaukę* sėjomainą, ragino sėti daugiau rugių ir kviečių, sodinti bulvių, plėtoti sodininkystę ir bitininkystę, skyrė premijas už gerą ūkininkavimą. Ūkiuose susidarė javų, gyvulių, paukščių perteklius. Vežti didžiulį kiekį gėrybių į už kelių dešimčių kilometrų krašto pakraščiuose esančius miestus ūkininkams buvo pernelyg nepatogu. Iškilo turgaus problema. Produkciją reikėjo parduoti ne bet kur, o miestelyje, nutolusiame nuo ūkių atstumu, įveikiamu arklio žingine ne ilgiau nei per 2–3 valandas. Į miestelį turėjo vesti keliai. Pro miestelį turėjo tekėti upelis (kur kitur arklius pagirdysi?), būti bažnyčia ir valdžios įstaigos.

Toks miestelis, tiksliau stambėlesnis kaimas, turėjęs bažnyčią, girininkiją ir karčiamą, jau buvo. Tai Griškabūdis. Pro Griškabūdį driekėsi Kauną su Kudirkos Naumiesčiu jungiantis vieškelis, o į jį būtent ties Griškabūdžiu atsirėmė Šakių kelias, netrukus nutįsęs lig Pilviškių.

[147] Ona Procutienė, gim. 1905 m. Griškabūdyje.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.

Kaimo galulaukėje, kitapus kelių sankryžos, link karčiamos, driekėsi didžiulė pieva, – ideali vieta turgavietei įkurti.

2. Tikslios turgaus įkūrimo datos nepavyko nustatyti, – tikėtina, XIX a. pirmojoje pusėje turgus jau buvo. Duomenų tektų ieškoti Lenkijos Respublikos archyvuose.

3. Krašto suklestėjimą rodo gausūs žemės ūkio produkcija, pirkėjais ir pardavėjais garsėję Griškabūdžio *jomarkai*. Krašto vizitinę kortelę papildo kinkinių (arklių bei vežimų) išvaizda, prekeivių apranga. Namudinių audinių drabužius palaipsniui keitė fabrikinės gamybos skarelės, kepurės, palaidinės, viršutinė apranga.

4. *Jomarkuose* pelnėsi perpardavinėtojai ir tarpininkai, prekybininkai būdose, loterijų rengėjai, dainininkai ir muzikantai, reklamos platintojai, žydai ir čigonai.

5. Bene didžiausią įtaką *jomarkų* dydžiui ir ūkių plėtrai turėjo Lenkijos karalystėje įstatymais įsigaliojusi, o griškabūdiškių pamėgta tradicija – neskaldyti *tėvonijos* – tėvų ūkio. Vedęs sūnus paveldėdavo visą tėvų ūkį, įsipareigodamas visiems suaugusiems broliams ir seserims lygiomis dalimis išmokėti *dalis*. Todėl naujasis ūkininkas, o jų netruko priaugti kiekviename ūkyje, turėjo taip suktis (plėsti javų ir linų plotus, gyvulių bandas ir arklių kaimenes), kad ne tik ūkio nenualintų, bet ir sukauptų reikiamų lėšų. Lemiamą vaidmenį *tėvonijų* paveldėtojų gyvenime atliko pinigai, gauti už parduotą žemės ūkio produkciją prekymečiuose.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Griškabūdis“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas *Vingaudas Baltrušaitis*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorė *Rasa Kašėtienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai skelbiami atskirai (tam skirtuose leidinio skyriuose):
1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

© VšĮ „Versmės“ leidykla. Lietuvos lokaliniai tyrimai ISSN 2029-0799.

Interneto svetainės www.llt.lt pastaba: Šis anksčiau nepublikuotas tekstas, kurio nuorašas patvirtintas notaro 2012 01 31, internete nuolat skelbiamas nuo 2012 01 31.